

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนา ของผู้ต้องขัง
เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลความรู้แนวคิดและรูปแบบต่างๆ จากตำรา
เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีสาระสำคัญดังนี้

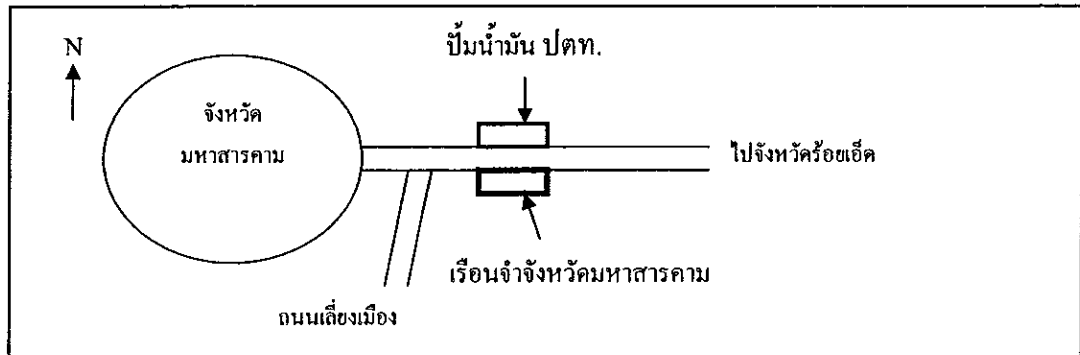
1. บริบททั่วไปของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
3. ประเภทของความเชื่อ
4. ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา
5. ความหมายของบุญและบาป
6. ความเชื่อบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนา
7. เกณฑ์การตัดสินบุญและบาป
8. การวินิจฉัยกรรมดีกรรมชั่ว
9. ผลของการทำดีทำชั่ว
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบททั่วไปของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

1.1 สภาพทั่วไป

1.1.1 ที่ตั้งพร้อมแผนที่

เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ตั้งอยู่
เลขที่ 79 หมู่ 14 ถนนแจ้งสนิท ตำบลวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
โทร. 043 711204 (สรุปผลการดำเนินงานเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม. 2547)

แผนภูมิที่ 1 แสดงที่ตั้งเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม

1.1.2 ประวัติ

เรือนจำจังหวัดมหาสารคามในปัจจุบัน เป็นเรือนจำแห่งใหม่ เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2530 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวเมืองมหาสารคาม 7 กิโลเมตร เลขที่ 79 หมู่ที่ 14 ถนนแจ้งสนิท (สายมหาสารคาม – ร้อยเอ็ด) ตำบลเวียงนาง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 53 ไร่ 1 งาน แบ่งเป็นเนื้อที่ภายในเรือนจำจำนวน 11 ไร่ 2 งาน และบริเวณพื้นที่ภายนอกเรือนจำ จำนวน 41 ไร่ 2 งาน เดิมเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่เลขที่ 739 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตรงข้ามกับศาลจังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันได้ปรับปรุงเป็นสวนสุขภาพของจังหวัดมหาสารคาม

1.1.3 โครงสร้างกายภาพ

- 1) การบริหารงาน บริหารงานโดยนายกฤษณ์ วงษ์เวช เป็นผู้อำนวยการเรือนจำ การบริหารงานภายใน แบ่งออกเป็น 5 ฝ่าย ดังนี้
 - 1.1) ฝ่ายบริหารทั่วไป ประกอบด้วยงานการเงินและบัญชี งานธุรการและการเจ้าหน้าที่ งานพัสดุ และงานประชาสัมพันธ์
 - 1.2) ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ประกอบด้วยงานทัณฑปฏิบัติ งานทะเบียนประวัติ ผู้ต้องขัง งานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง
 - 1.3) ฝ่ายควบคุมและรักษาการณ์ ประกอบด้วยงานควบคุมผู้ต้องขัง งานรักษาการณ์ งานสวัสดิการ และสถานพยาบาล
 - 1.4) ฝ่ายฝึกวิชาชีพ ประกอบด้วยงานเงินทุนฝึกวิชาชีพ งานพาณิชย์ และงานฝึกวิชาชีพ

1.5) ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วยงานการศึกษา งานพัฒนาจิตใจ และงานชุมชนบำบัด

2) อำนาจหน้าที่ เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ตั้งขึ้นตามเขตอำนาจศาลจังหวัดมหาสารคาม มีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 15 ปี โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

2.1) ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมาย โดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

2.2) กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ นโยบายของกระทรวง หลักราชการและหลักทัณฑ์โทษ ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ

2.3) ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง

2.4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเรือนจำหรือที่กรมราชทัณฑ์มอบหมาย

1.1.4 เศรษฐกิจภายในเรือนจำ

ได้มีการจัดให้ผู้ต้องขังทำงานรับจ้าง เพื่อฝึกเตรียมเข้าทำงานในโรงงาน โดยปันผลจากรายได้ส่วนหนึ่งให้กับผู้ต้องขัง ดังนี้ การรับจ้างแรงงานทำดอกไม้ประดับมุก การรับจ้างแรงงานทำดอกไม้ประดิษฐ์ การรับจ้างแรงงานปักถักร้อยเสื้อผ้า งานพันขดลวด อิเล็กทรอนิกส์ งานรับจ้างแรงงานประกอบแหวน และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ฝีมือผู้ต้องขัง การจำหน่ายหน้าเรือนจำและจัดนิทรรศการตามงานต่าง ๆ

1.1.5 สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

ภูมิประเทศของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดมหาสารคาม เลขที่ 79 หมู่ที่ 14 ถนนแจ้งสนิท (สายมหาสารคาม – ร้อยเอ็ด) ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ขนาดพื้นที่ 53 ไร่ แบ่งเป็นเนื้อที่ภายในเรือนจำจำนวน 11 ไร่ 2 งาน ภายนอกเรือนจำจำนวน 41 ไร่ 2 งาน รอบนอกกำแพงเรือนจำ เป็นสิ่งปลูกสร้างประกอบไปด้วยบ้านพักข้าราชการ

ระบบความมั่นคงของเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม มีกำแพงคอนกรีตเสริมเหล็กมั่นคงแข็งแรงล้อมรอบ ภายในแบ่งออกเป็น 7 แคน แต่ละแคนมีกำแพง และรั้ว

ลดหนามล้อมรอบ บริเวณแนวสันกำแพงติดตั้งระบบไฟฟ้าแรงสูง มีการป้องกันมั่นคงแข็งแรง
 อัตรากำลัง ปัจจุบันมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ จำนวน 63 คน
 ความจุผู้ต้องขังตามมาตรฐานของเรือน ความจุปกติ 845 คน

1.1.6 สังคมและวัฒนธรรม

- 1) ควบคุมผู้ต้องขังซึ่งเป็นคนฝาก ผู้ต้องขังระหว่างคดีในเขตอำนาจศาล ที่เรือนจำตั้งอยู่ และผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 15 ปี
- 2) ดำเนินการทางทัณฑวิทยา ทัณฑปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง
- 3) จัดการศึกษา อบรม พัฒนา ปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรม และฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง
- 4) ดำเนินการเกี่ยวกับการทำงานและการใช้แรงงานผู้ต้องขัง
- 5) จัดสวัสดิการ ให้การสงเคราะห์ และพัฒนาสุขภาพอนามัยแก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการสุขภาพจิต
- 7) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขณะเข้ามาในเรือนจำ

การรับตัวผู้ต้องขังเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเมื่อเรือนจำได้รับหมายศาลหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจ พร้อมตัวผู้ต้องขังแล้ว จะดำเนินการจัดทำทะเบียนประวัติ จัดทำบัญชีทรัพย์สินที่ติดตัวผู้ต้องขังมา หากมีทรัพย์สินที่เป็นสิ่งของต้องห้าม ซึ่งไม่สามารถนำเข้าเรือนจำได้ เรือนจำจะเก็บรักษาไว้ให้หรือแจ้งให้ญาติของผู้ต้องขังมารับไป โดยปกติเรือนจำจะทำการปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่โดยเน้นการอบรมกฎระเบียบ และข้อพึงปฏิบัติของผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นสำคัญ จากนั้นจะดำเนินการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง เพื่อแยกการควบคุมผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่มๆ ตามประเภทคดี พฤติการณ์ อายุ เพศ และอื่นๆ โดยมีนักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ร่วมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดระดับการควบคุมว่า จะต้องควบคุมผู้ต้องขังคนนั้นๆ อย่างเข้มงวดมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังยังช่วยในการจัดกิจกรรมบำบัดรักษา และแก้ไขฟื้นฟูให้กับผู้ต้องขังตามความจำเป็นและความต้องการของผู้ต้องขังคนนั้นๆ ด้วย ทั้งนี้ โดยปกติผู้ต้องขังที่รับตัวเข้าเรือนจำใหม่จะถูกจัดให้อยู่ในชั้นกลาง หากมีความประพฤติดี ปฏิบัติตามกฎระเบียบของเรือนจำ ก็จะได้รับเลื่อนชั้นเป็นชั้นดี ชั้นดีมาก และชั้นเยี่ยมตามลำดับ แต่หากกระทำผิดวินัยกฎระเบียบของเรือนจำ ผู้ต้องขังคนนั้นๆ ก็จะถูกลดชั้น เป็นชั้นเลว หรือชั้นเลวมากตามลำดับ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในขณะที่อยู่ในเรือนจำ

ในขั้นตอนนี้จะครอบคลุมภารกิจสำคัญ 2 ด้านของกรมราชทัณฑ์ นั่นคือ การควบคุมผู้ต้องขัง และการแก้ไขฟื้นฟู เพื่อพัฒนาพฤตินิสัยให้กลับตนเป็นพลเมืองดีของสังคมอีกครั้ง นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้ประโยชน์และสวัสดิการต่างๆ แต่ผู้ต้องขังด้วย โดยกรมราชทัณฑ์ ได้ยึดถือและปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and Related Recommendations) ขององค์การสหประชาชาติ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 อย่างเคร่งครัดสำหรับภารกิจด้านควบคุมนั้น จะเกี่ยวข้องกับการรักษาวินัยของผู้ต้องขัง การควบคุมรักษาการณ์เพื่อป้องกันผู้ต้องขังหลบหนีหรือก่อเหตุร้าย รวมทั้งการกำหนดมาตรการในการควบคุม ผู้ต้องขังทั้งภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำ ทั้งนี้ การลงโทษทางวินัยของกรมราชทัณฑ์ จะคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม งดเว้นการลงโทษอย่างโหดร้ายทารุณ ปราศจากมนุษยธรรม ตลอดจนวิธีการในการพิจารณาปราศจากการตัดสินแบบรวบรัด สามารถตรวจสอบได้ ก่อนลงโทษจะต้องมีการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขัง ได้ชี้แจงเสมอจนเมื่อปรากฏชัดว่าผู้ต้องขังผู้นั้นกระทำความผิดวินัยจริงจึงลงโทษตามควรแก่กรณีแห่งความผิด ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ซึ่งในทางปฏิบัติโทษที่ใช้ในการลงโทษทางวินัย ได้แก่ ภาคทัณฑ์ งดการเลื่อนชั้น โดยมีกำหนดเวลาลดชั้น ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อ ลดหรืองดประโยชน์และรางวัลทั้งหมด หรือแต่บางส่วนบางอย่าง ชังเดี่ยวไม่เกิน 3 เดือน และตัดจำนวนวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก ส่วนการใช้เครื่องเรือนกักขังผู้ต้องขังนั้น มิใช่เพื่อการลงโทษ แต่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นการป้องกันการหลบหนี และการก่อเหตุร้ายของผู้ต้องขัง รวมทั้งเป็นการป้องกันการกระทำใดๆ อันอาจเป็นอันตรายทั้งต่อตัวผู้ต้องขังเองและผู้อื่น ภายใต้หลักการ เหตุผล และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เช่น เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเอง หรือผู้อื่นเป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบอันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม เป็นต้น ส่วนด้านการแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังจะเกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา ทั้งสายสามัญและสายวิชาชีพ ตลอดจนการศึกษาและอบรมด้านธรรมะ ศิลธรรม จริยธรรมเพื่อพัฒนาฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขัง นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดให้มีแผนการปฏิบัติเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังแต่ละประเภทไว้ด้วย โดยขณะนี้ มีแผนการปฏิบัติเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังที่กระทำความผิดในคดีเกี่ยวกับเพศ คดียาเสพติด คดีความผิดต่อชีวิต และคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน

การแบ่งชั้นผู้ต้องขัง แบ่งชั้นของผู้ต้องขังออกเป็น 6 ชั้น ตามความประพฤติ ดังนี้ ผู้ต้องขังชั้นเยี่ยม ผู้ต้องขังชั้นดีมาก ผู้ต้องขังชั้นดี ผู้ต้องขังชั้นกลาง ผู้ต้องขังชั้นเลว และผู้ต้องขังชั้นเลวมาก (ผู้ต้องขังเข้ามาครั้งแรกจะเป็นผู้ต้องขังชั้นกลาง)

การจัดกิจกรรมให้ผู้ต้องขังในแต่ละวัน ดังนี้ การฝึกวิชาชีพ การศึกษาและอบรมต่าง ๆ การจัดเลี้ยงอาหาร การจัดนันทนาการ การรักษาพยาบาล การทำงานภายนอกเรือนจำ การทำงานสาธารณะ และงานเสริมพิเศษอื่น ๆ

การให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง ดังนี้ การลดวันต้องโทษ การพักการลงโทษ การขอพระราชทานอภัยโทษ และการร้องทุกข์

การปล่อยตัวผู้ต้องขัง

1. การปล่อยตัวเมื่อครบกำหนดโทษ เมื่อผู้ต้องขังรับโทษจำคุกมาจนใกล้ครบกำหนดแล้ว กรมราชทัณฑ์จะ อาจจะพิจารณาย้ายผู้ต้องขังไปยังเรือนจำที่อยู่ใกล้ภูมิลำเนา หรือย้ายไปยังศูนย์เตรียมการปลดปล่อย โดยจะมีการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังก่อนที่จะออกไปใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้ง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะรวมถึงการฝึกวิชาชีพพระยะสั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับการหางาน และการขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ

2. การปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ ผู้ต้องขังจะได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ เมื่อได้รับวันลดวันต้องโทษ หรือได้รับการพักการลงโทษ ซึ่งเมื่อได้รับการปล่อยตัวไปแล้ว ผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขการปล่อยตัวที่กรมราชทัณฑ์กำหนดอย่างเคร่งครัด เช่น ต้องประกอบอาชีพสุจริต ห้ามพกพาอาวุธ เป็นต้น ส่วนการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษอีกประเภทหนึ่งก็คือ การปล่อยตัวเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัยพระราชทานอภัยโทษให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณี คือ 1. การพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลหรือคณะบุคคล ซึ่งผู้ที่มีประโยชน์ ได้เสีย อาทิเช่น บิดา มารดา บุตรธิดา ญาติพี่น้อง หรือตัวผู้ต้องขังเองเป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอ พระราชทานอภัยโทษ 2. การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป เป็นการขอพระราชทานอภัยโทษ กรณีมีเหตุอันสมควร เช่น เป็นเหตุการณ์การเกี่ยวเนื่องกับพระราชประเพณีที่สำคัญ หรือมีวาระสำคัญต่อเหตุการณ์บ้านเมือง เช่น การขอพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ในวันที่ 9 มิถุนายน 2539 และพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 72 พรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ ตาม พ.ร.บ.ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ยังได้บัญญัติให้เรือนจำปล่อยตัวผู้ต้องขังชั่วคราวได้ ในกรณีมีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็น

อันตรายต่อชีวิต หรือความปลอดภัยของผู้ต้องขัง เช่น เกิดเพลิงไหม้ เรือนจำอย่างรุนแรง หรือ ภาวะสงคราวที่เรือนจำถูกฝ่ายข้าศึกโจมตี ทั้งนี้ ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจะต้องกลับมายัง เรือนจำหรือรายงานตนยังสถานีตำรวจหรือที่ว่าการอำเภอภายในกำหนด 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ ปล่อยตัวไป และหากไม่ปฏิบัติตามดังกล่าว จะถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม เว้นแต่จะมี ข้อแก้ตัวอันควร

การเปิดให้เยี่ยมผู้ต้องขัง

ปกติจะเปิดให้ญาติของผู้ต้องขังเยี่ยมผู้ต้องขัง ตั้งแต่เวลา

08.30 – 15.00 น. เว้นวันหยุดราชการ

การจัดการศึกษาอบรม การศึกษาผู้ต้องขัง แบ่งการศึกษาออกเป็น

3 สาขาการศึกษา คือ สายสามัญ สายธรรมศึกษา และสายวิชาชีพ ดังนี้

1. สายสามัญแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ ระดับผู้ไม่รู้หนังสือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับ ปวช. และระดับปริญญาตรี หลักสูตรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช
2. สายธรรมศึกษา 3 ระดับ คือ ระดับธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับธรรมศึกษาชั้นโท และระดับธรรมศึกษาชั้นเอก
3. สายวิชาชีพ แบ่ง 2 ลักษณะ คือ เปิดเป็นโรงงานฝึกอาชีพประจำ ได้แก่ โรงงานช่างไม้เฟอร์นิเจอร์ โรงงานช่างเชื่อมโลหะ โรงงานช่างปูน และโรงงานจักสาน และเปิดฝึกวิชาชีพระยะสั้น ได้แก่ ช่างซ่อมรองเท้า ช่างเชื่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า ช่างก่ออิฐฉาบปูน ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างตัดผมชาย ช่างซ่อมคอมพิวเตอร์ ทอผ้าไหมมัดหมี่ การทอผ้าฝ้าย และ วิชาชีพด้านการเกษตรปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

1.1.7 องค์ความรู้ท้องถิ่นของเรือนจำ

1) องค์ความรู้ด้านการควบคุมปกครองผู้ต้องขัง การควบคุมปกครองผู้ต้องขัง ถือว่าเป็นหัวใจหลักของเรือนจำ เพราะเมื่อรับผู้ต้องขังไว้แล้ว เรือนจำต้องควบคุมปกครอง ผู้ต้องขังไม่ให้ก่อปัญหาใด ๆ ขึ้นได้ เช่น การหลบหนี การก่อเหตุร้าย การประท้วง เป็นต้น องค์ความรู้ด้านนี้ ถือว่าเป็นความรู้เฉพาะของเจ้าหน้าที่เรือนจำ เพราะต้องใช้ประสบการณ์ อย่างมาก ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ และต้องมิจิตวิทยาในการควบคุมปกครองผู้ต้องขัง ให้เป็นไปเท่าที่ไม่ขัดต่อระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง

2) องค์ความรู้ด้านการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง เมื่อควบคุมผู้ต้องขังได้แล้ว ภารกิจหลักที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ การพัฒนาผู้ต้องขังให้กลับตนกลับใจเป็นคนดี ก่อนจะปล่อยตัวออกไปจากเรือนจำ ภายใต้สภาวะปัจจุบันที่เรือนจำขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ และความแออัดของผู้ต้องขัง ผู้ปฏิบัติงานด้านนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ อาศัยประสบการณ์ และความเสียสละอย่างมาก เพราะการพัฒนาผู้กระทำความผิดนั้น นับว่ามีความยุ่งยากกว่าคนธรรมดา ดังนั้นองค์ความรู้ด้านนี้ ถือเป็นองค์ความรู้เฉพาะของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ที่ได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง

3) องค์ความรู้ทางการดำเนินการทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์ภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ การจักสาน งานด้านศิลปะ งานปั้น เป็นต้น ถือว่าผลิตภัณฑ์ของเรือนจำ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นผลมาจากการสังสมประสบการณ์ที่ถ่ายทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดภูมิปัญญาในท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์บางอย่าง หาได้ยากในที่อื่น เช่นการปั้นมังกร การแกะสลัก ลวดลายไม้ที่สวยงาม การสานกระติบข้าว เป็นต้น

1.2 การอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง ภายในเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการจัดอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังตั้งแต่แรกรับเข้ามาในเรือนจำ จนถึงวันพ้นโทษ โดยมีการจัดประเภทการอบรมต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 อบรมรายบุคคล

การอบรมเป็นรายบุคคล คือการนำผู้ต้องขังเฉพาะราย ซึ่งอาจจะนำผู้ต้องขังที่มีปัญหา หรือมีประวัติที่กระทำความผิดที่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ ตลอดจนผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัย กระทำความผิดซ้ำ ก้าวร้าว ก่อความวุ่นวายในขณะที่ถูกคุมขัง เพื่อให้สามารถได้พูดคุยได้อย่างใกล้ชิด เปิดประเด็นให้ผู้ต้องขังได้รับการไว้วางใจ และน่าจะให้คำปรึกษาที่ดีได้ ตลอดจนสามารถเปิดโอกาสให้ระบายความในใจ ความคับแค้นใจ และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ และได้จัดบันทึกรายงานผู้บังคับบัญชา เพื่อประเมินติดตามผลต่อไป

1.2.2 อบรมรวมหมู่แยกประเภทตามฐานโทษ

อบรมรวมหมู่แยกประเภทตามฐานโทษ คือการนำผู้ต้องขังคดีเดียวกัน โดยแยกประเภทกันมาอบรมเป็นกลุ่ม ครั้งละประมาณ 45 นาที- 1 ชั่วโมง โดยจะคัดผู้ต้องขังคดีต่าง ๆ เช่น คดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย คดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน คดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ คดีเกี่ยวกับความผิดทางเพศ คดีเกี่ยวกับผิด พรบ.ต่าง ๆ เข้าอบรม โดยเนื้อหาของอบรม ก็จะแตกต่างกันออกไป ตามตารางที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ดังนี้ (สรุปผลการดำเนินงานฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม. 2547)

ตารางที่ 1 แสดงการใช้หลักธรรม อบรมผู้ต้องขังแยกตามประเภทความผิด

โทษฐานความผิด	หัวข้อธรรมที่ใช้อบรม
<p>1. ประทุษร้ายต่อชีวิต เช่น คดีฆ่า พยายามฆ่า ทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาท เป็นต้น</p>	<p>ศีล 5 ข้อที่ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์, ธรรม 5 ข้อที่ 1 ให้มีเมตตา กรุณา, กุณแห่งกรรม ธรรมมีอุปการะมาก คือสติ สัมปชัญญะ, พรหมวิหาร 4 มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา, และอบายมุข 6 เป็นต้น</p>
<p>2. ประทุษร้ายต่อทรัพย์ เช่น การชิงทรัพย์ ลักทรัพย์ ยักยอกทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เป็นต้น</p>	<p>ศีล 5 ข้อที่ 2 เว้นจากการลักทรัพย์, ธรรม 5 ข้อที่ 2 คือให้มีสัมมาอาชีพ, กุณแห่งกรรม, อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ, ทุจจริต 3 กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต เป็นต้น</p>
<p>3. ความผิดเกี่ยวกับสิ่งเสพติด</p>	<p>ศีล 5 ข้อที่ 5 เว้นจากการดื่มสุราเมรัย, ธรรม 5 ข้อที่ 5 ให้มีสติ, การค้าขายที่ผิด (มิจฉาวณิซชะย), อบายมุข 6 โทษของการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น</p>
<p>4. ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น คดีข่มขืน คดีอนาจาร เป็นต้น</p>	<p>ศีล 5 ข้อที่ 3 เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, ธรรม 5 ข้อที่ 3 ให้ยินดีในคู่ครองของตน, ธรรมมีอุปการะมาก คือสติ สัมปชัญญะ, ธรรมอันทำให้งาม คือขันติ โสรัจจะ, อบายมุข 6 เป็นต้น</p>
<p>5. ความผิดทั่วไป ความผิดเกี่ยวกับ พ.ร.บ. ต่าง ๆ เช่น พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ร.บ. การพนัน พ.ร.บ. อาวุธปืน เป็นต้น</p>	<p>ธรรมมีอุปการะมากคือสติ สัมปชัญญะ, ศีล 5 ธรรม 5, กุณแห่งกรรม, อบายมุข 6 เป็นต้น ตามความเหมาะสม</p>

1.2.3 อบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่

การอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่ คือการนำผู้ต้องขังที่เข้าเรือนจำใหม่ ๆ มาอบรม โดยเนื้อหาจะเน้นเกี่ยวกับการยอมรับความจริง การปลอบใจไม่ให้คิดมาก มีกิจกรรมคลายความทุกข์ ซึ่งผู้ต้องขังเข้าใหม่จะเป็นทุกข์มาก คิดมาก วิตกกังวล คิดฟุ้งซ่าน ปรับตัวยังไม่ได้ ว่าแห้ว ท้อแท้ จึงต้องอาศัยการปรับความเข้าใจ ซึ่งจะนำผู้ต้องขังเข้าใหม่เข้าอบรมประจำ สัปดาห์ ละ 1 ครั้ง โดยจะอบรมเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการ ระเบียบวินัย สิ่งของต้องห้าม อาณาเขต บริเวณต้องห้าม การทำงานตามหน่วยงานต่าง ๆ สิทธิประโยชน์ที่ผู้ต้องขังจะต้องได้รับ เป็นต้น

1.2.4 อบรมวัยหนุ่มแยกจากผู้ใหญ่

การอบรมวัยหนุ่มแยกจากผู้ใหญ่ คือการนำผู้ต้องขังที่อายุต่ำกว่า 25 ปี มาเข้าอบรมเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 10-15 คน โดยจะอบรมเกี่ยวกับศีลธรรม การเป็นวัยรุ่น วัยคะนอง ต้องรู้จักกตัญญูกตเวทิตี เน้นด้านการให้การศึกษา เพราะการศึกษาเป็นหนทางที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้น มีการศึกษาแล้วมีอาชีพที่ดี สามารถเลี้ยงตนเองได้ เรื่องอบายมุข เรื่องโทษของสิ่งเสพติด หน้าที่พลเมืองที่ดี ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

1.2.5 อบรมทั่วไป

การอบรมทั่วไป คือการประชุมผู้ต้องขังทั้งหมด ณ โรงเลี้ยงอบรมประจำ ทุกวันศุกร์ ซึ่งได้เชิญหัวหน้าฝ่ายทุกฝ่าย สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดมหาสารคาม สำนักงาน บังคมคดี สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจังหวัดมหาสารคาม สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้า อบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ โดยจะมีกิจกรรมการไหว้พระสวดมนต์ โดยอนุศาสนาจารย์นำ ไหว้พระสวดมนต์และนั่งสมาธิหลังจากเคารพธงชาติแล้ว การอบรมทั่วไปนี้ รวมไปถึงการเชิญวิทยากรจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเข้ามาบรรยายอบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่นด้านกฎหมาย ด้านเกษตร ด้านศีลธรรม ด้านการส่งเสริมสุขภาพจิต เป็นต้น

1.2.6 อบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

การอบรมก่อนพ้นโทษ คือการอบรมเตรียมความพร้อมแก่ผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษใน 2 กรณี คือ ปลอ่ยตัวครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล (ปลอ่ยโดยไม่มีเงื่อนไข) และปลอ่ยตัวคุมประพฤติ ในกรณีนี้ถือว่าเป็นนักโทษเด็ดขาดที่ถูกปลอ่ยตัวก่อนครบกำหนดโทษ คือปลอ่ยคุมประพฤติ ให้ปฏิบัติตนอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด หากคิดเงื่อนไข สามารถนำกลับมาต้องโทษในเรือนจำได้อีกจนกว่าจะถึงกำหนดวันพ้นโทษ

1.2.7 การเรียนการสอนธรรมศึกษา

การจัดการเรียนธรรมศึกษาให้แก่ผู้ต้องขัง คือการจัดการเรียนธรรมศึกษาตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ โดยจัดการเรียนการสอนทั้ง 3 ชั้น คือธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้เรือนจำ รับผิดชอบผู้ต้องขังเข้าเรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ของผู้ต้องขัง เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ส่งผู้ต้องขังเข้าสอบธรรมสนามหลวง ในนามสำนักเรียนวัดบูรพารามส่องใต้ ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม โดยกำหนดเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชาของทุกปี และกำหนดสอบไล่ประมาณกลางเดือน พฤศจิกายน ซึ่งการสอบไล่จะดำเนินการสอบที่เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคามแต่งตั้งคณะกรรมการมาดำเนินการสอบ

1.2.8 การอบรมจิตตภาวนา

การอบรมจิตตภาวนา มีอยู่ 2 รูปแบบ คือจิตตภาวนาตามหลักสูตร กำหนดหลักสูตรละ 1 เดือน โดยคัดผู้ต้องขังเข้าฝึกอบรมจิตตภาวนา หลักสูตรละ 20-30 คน ส่วนรูปแบบที่ 2 คือ การนั่งจิตตภาวนาหลังกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมประจำสัปดาห์ หลังไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน หลังไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้ากองงาน กิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ การบรรยายโดยวิทยากรภายนอก เป็นต้น

1.2.9 การอบรมโดยพระสงฆ์

คือการนิมนต์พระสงฆ์ เข้าแสดงพระธรรมเทศนา หรือการอบรมให้โอวาทเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เนื่องผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ส่วนมากเกิน ร้อยละ 95 เป็นผู้ที่นับศาสนาพุทธ และพระสงฆ์เป็นตัวแทนศาสนา เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน การนิมนต์พระสงฆ์เข้าช่วยสอน สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจให้น่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถที่จะกลมกลืนจิตใจให้ผู้ต้องขังมีความประพฤติดี และกลับตัวกลับใจเป็นพลเมืองดีของชาติเมื่อพ้นโทษแล้ว

1.2.10 การอบรมโดยวิทยากรภายนอก

ปัจจุบันเป็นยุคเปิดเรือนจำสู่สังคม เรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ได้ประสานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขอความร่วมมือในการสนับสนุนวิทยากรเข้าบรรยายอบรมผู้ต้องขัง เช่น สำนักจัดหางาน ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ทนายความ โรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานภายนอกให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเข้าให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านกฎหมาย ศาสนา สุขภาพอนามัย สุขภาพจิต สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2.11 การอบรมเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา

กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม เป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดี ต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งการประกอบกิจกรรมทุกวันสำคัญ ประชุมผู้ต้องขังทั้งหมด เชิญผู้บัญชาการเรือนจำเป็นประธาน ให้โอวาท และเชิญวิทยากรภายนอก นิมนต์พระสงฆ์เข้าแสดงธรรม ทำบุญตักบาตรในบางโอกาส

1.3 ปัญหาของเรือนจำ

งานเรือนจำเป็นงานที่มีลักษณะที่แตกต่างและมีความยุ่งยากซับซ้อนกว่าหน่วยงานอื่น ๆ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่งานเรือนจำ และบุคคลภายนอก เพราะนอกจากจะมีการบริหารงานทั่วไปเช่นเดียวกับหน่วยอื่น ๆ แล้ว ยังต้องมีการบริหารงานด้านการควบคุมปกครองและแก้ไขผู้ต้องขังด้วย ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีความรอบรู้มีประสบการณ์ด้านการควบคุมปกครองและแก้ไขผู้ต้องขัง ต้องอาศัยความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ควบคู่กัน (สมบูรณ์ ประสบเนตร. คู่มือการบริหารงานเรือนจำ. 2539 : 1) ปัญหาภายในเรือนจำจะมีความยุ่งยากซับซ้อนละเอียดอ่อน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมปกครองคน โดยเฉพาะมิใช่บุคคลธรรมดาแต่เป็นผู้ต้องขัง ปัญหาที่พบในการบริหารงานเรือนจำ มีดังนี้

13.1 การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนกลับใจเป็นคนดี ซึ่งเป็นพันธกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ ทำได้ยากเพราะเป็นการปฏิบัติกับผู้ต้องขังซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีปัญหาต่อสังคม มีความยุ่งยากเพราะต้องอาศัยบุคคลและหน่วยงานหลายส่วนเข้าช่วยพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เรือนจำต้องปฏิบัติภายใต้ความยุ่งยากสลับซับซ้อน ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับบุคคล ระบบงาน ทรัพย์สินต่าง ๆ การขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ มีปริมาณที่ไม่เหมาะสมกับจำนวนของผู้ต้องขัง ทั้งงานเรือนจำยังเป็นงานที่เหนื่อยยากตรากตรำและมีความเสี่ยงต่ออันตรายหรือมีความผิดพลาดค่อนข้างสูง ผู้ปฏิบัติงานอาจเกิดความเบื่อหน่าย หรือทอดทิ้งหมดกำลังใจในการปฏิบัติงาน

13.2 ปัญหาด้านความแออัดของผู้ต้องขัง

13.3 ปัญหาการขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ มีจำนวนน้อย ไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล ซึ่งกำหนดให้เจ้าหน้าที่ 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 3 คน ปัจจุบันเมื่อเทียบอัตราส่วนเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขังแล้ว จะเป็นเจ้าหน้าที่ 1 คน ต่อผู้ต้องขังประมาณไม่น้อยกว่า 15 คน

สรุปได้ว่า เรือนจำมีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านการควบคุม และด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นคนดี ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้ กลับตนกลับใจเป็นคนดีนั้น เรือนจำได้อาศัยหลักของศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ มาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยเฉพาะได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วย ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เนื่องจากผู้ต้องขังส่วนมากเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ เพื่อให้ ผู้ต้องขังให้รู้จักรู้จักบาป บุญคุณโทษ รู้จักผิดชอบชั่วดี ให้กลับตนกลับใจเป็นพลเมืองดี ป้อนกันมิให้กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ตลอดจนให้ผู้ต้องขังสามารถนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ชีวิต เพราะเชื่อว่าหากผู้ต้องขังมีความเชื่อในบุญและบาป ตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้ต้องขังก็จะเป็นคนดีของสังคมได้ ตรงกันข้ามหากผู้ต้องขัง ไม่มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป ไม่เชื่อในผลของความดีความชั่ว ก็จะมีโอกาสกลับไปกระทำ ความผิดซ้ำอีก แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาผู้ต้องขังให้กลับเป็นคนดีของสังคมนั้น เป็นสิ่งที่ทำ ได้ยาก เพราะผู้ต้องขัง โดยส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่สังคมทั่วไปไม่ยอมรับ จนถูกคัดออก จากสังคมให้มารวมกันอยู่ในเรือนจำ นอกจากนั้น ในเรือนจำยังมีข้อจำกัดอยู่เกือบทุกด้าน จึงมี ความยุ่งยากอย่างยิ่ง สำหรับการพัฒนาผู้ต้องขังให้กลับตนกลับใจเป็นคนดี นอกจากนั้น การจะวัดว่าผู้ต้องขังคนใดเป็นคนดีแล้ว หรือยังไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่วัดได้ยากเช่นกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อ คือ การตกลงใจยอมรับนับถือ ทั้งในสิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน เป็นกลไกทางความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ดำรงควบคู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเรื่อง ของการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของสังคมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาและ ความรู้ด้านอื่นๆ หรือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับความอยู่รอดตลอดไป จนถึงความกระจำด้านภูมิปัญญา ความเชื่อของคนเราจะมีความแตกต่างกันไปตามประเพณี วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ มีอิทธิพลต่อกลไกทางสังคม และถือว่าเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมพฤติกรรม ของมนุษย์ในสังคม ดังมีแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่หลากหลาย ดังนี้

แสวง จันทรงาม (2542 : 113) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความเชื่อหรือศรัทธาเอาไว้ว่า ศรัทธามี 2 อย่าง คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึงความเชื่อที่เกิดขึ้นหลังจากพิจารณา ด้วยเหตุผลแล้ว เห็นว่าสิ่งนั้น ๆ มีเหตุผลควรเชื่อจึงเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา หมายถึง ศรัทธาชนิดนี้ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Belief" ศรัทธาชนิดที่สองเป็นศรัทธาที่ประกอบไป

ด้วยโมหะ คือความเชื่ออย่างไม่มีเหตุผล พอได้ยินได้ฟังได้เห็นก็เชื่อทันที จัดว่าเป็นศรัทธาจริต คือเป็นคนที่มึนงงเชื่อง่าย ไม่อยากคิดค้นให้เกิดปัญญา หรือไม่ใช่ปัญญาควบคู่กับความเชื่อ

Encyclopedia Britanica (1985 : 63-66) อธิบายเรื่อง ความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ เป็น Belief หมายถึงทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นโดยไม่ต้องทราบเหตุผลมาอธิบาย และไม่จำเป็นว่าสิ่งที่เชื่อนั้นจะมีหลักฐานหรือไม่มีหลักฐาน ส่วนความเชื่อนั้น Faith หมายถึง ความเชื่อในพระเจ้า วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และจงรักภักดี

รัชช ปุณโณทก (2530 : 350-392) กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐาน เพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้

สมเด็จพระญาณสังวร (2530 : 72) ได้กล่าวถึง ระบบความเชื่อถือว่า ได้เกิดระบบความเชื่อถือในพระรัตนตรัย ในกรรมหรือบุญ บาป ความดี ความชั่ว หรือ ผิดชอบ ชั่วดี ตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนโลกนี้ โลกหน้า นรก สวรรค์ แม้จะมีความเชื่อถือเดิมอยู่ แต่ความเชื่อถือในพระพุทธศาสนาดังนั้นยิ่งกว่า และแม้จะมีได้เชื่อถือไปทั้งหมดแต่ก็กล่าวได้ว่า เชื่อถืออยู่ในหลักใหญ่ ๆ ระบบความเชื่อถือนับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของคนไทย เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามา และได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือที่สำคัญนั้นก็คือ ความเชื่อถือในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และนอกจากนี้ก็คือกรรม หรือ บุญบาป ความดี ความชั่ว ตลอดจนผลกรรม และก่อกวนความรวมไปถึงโลกนี้และโลกหน้า นรก สวรรค์

สถาพร ศรีสังข์ (2533 : 16) ได้ให้ความหมายของความเชื่อว่าเป็นการยอมรับข้อเสนอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้

พระธรรมปิฎก (2541 : 43 – 44) ได้กล่าวไว้ว่า ศรัทธาคือความเชื่อ ความซาบซึ้ง ไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อนำไปสู่ความรู้ได้เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผ่าความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมฟังและอาศัยความรู้ผู้อื่นหรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้นำแก่นั่น ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักคิดรู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นทุนประกอบไปด้วยศรัทธานั้นก็สามารถนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึงสภาวะทางจิตใจ เป็นนามธรรม ที่ทำให้เกิดการยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธา โดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ได้ เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจ การปฏิเสธยอมรับ ละเว้น การปฏิบัติสิ่งใด ๆ ส่วนความเชื่อถือในพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปพร้อมกับปัญญาด้วย หากไม่ประกอบไปด้วยปัญญา ความเชื่อศรัทธา อาจกลายเป็นการเชื่ออย่างงมงาย

3. ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของคนเรานั้น มีมากมาย ลึกล้นซับซ้อน แตกต่างกันไป เป็นสิ่งที่ไม่สามารถบังคับกันได้ เพราะเป็นกลไกทางความคิด บางครั้งความเชื่อก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล บางครั้งความเชื่อก็ไม่มีเหตุผล ดังมีการแยกประเภทความเชื่อของคนเราไว้ ดังนี้

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2518 : 190) ได้กล่าวถึง เรื่องความเชื่อที่หลากหลาย และทำการแยกประเภทความเชื่อออกเป็น 15 กลุ่ม ดังนี้

1. เชื่อการเกิดการตาย
2. เชื่อ โชคร้าย โชคดี รางบอกเหตุร้าย รางบอกเหตุดี
3. เชื่อความฝันและการทำนายความฝัน
4. เชื่อการถือฤกษ์ยาม
5. เชื่อเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง เสน่ห์ และไสยศาสตร์อื่น ๆ
6. เชื่อการดูรูปลักษณะดี-ชั่ว
7. เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์
8. เชื่อการมีเคล็ดลับและการแก้เคล็ดลับ
9. เชื่อมงคลและอัปมงคล
10. เชื่อเกี่ยวกับการนับจำนวน
11. เชื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
12. เชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน
13. เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ภพชาติ
14. เชื่อเกี่ยวกับอาชีพ
15. เชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ทั่ว ๆ ไป

พรศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข (2525 : 110-126) ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนในจังหวัดภาคใต้ ไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์
2. ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ
3. ความเชื่อที่มีต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

สุทธวิงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2529 : 184) ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนไทย ที่มีพื้นฐานความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยการจำแนกตามมูลฐานที่เกิดไว้ 4 ประเภท คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิและศาสนา
2. ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์
3. ความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร
4. ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้านและการปิดป่ารักษาไร่

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2530 : 73) ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนเรา ที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถจัดแบ่งความเชื่อหลัก ๆ ไว้เป็น 12 กลุ่ม ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน
3. ความเชื่อเรื่อง โชคลาง
4. ความเชื่อเกี่ยวกับการถือฤกษ์ ยาม
5. ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์
6. ความเชื่อในลักษณะของคนและสัตว์
7. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา
8. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ
9. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
10. ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ดลับและการแก้เคล็ดลับ
11. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ชาต ภูพ
12. ความเชื่อเกี่ยวกับตัวเลข เลขดี เลขไม่ดี วันดี วันไม่ดี

สรุปได้ว่า ความเชื่อของคนเรานั้นมีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทุกด้านของแต่ละคน การจัดประเภทของความเชื่อนั้น อาศัยหลักการจำแนกโดยการพิจารณาจากเหตุที่มา เช่น จำแนกตามความเชื่อทางศาสนา หรือลัทธิดั้งเดิม จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นต้น หรืออาจพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น ความเชื่อต่อมนุษย์ ความเชื่อต่อธรรมชาติ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการจำแนกประเภทของความเชื่อถือว่ามิได้ผูกเกณฑ์ในการจำแนกขึ้นอยู่กับขอบเขตมุมมองทัศนระของผู้ที่ต้องการจะทำการจำแนก หรือศึกษาว่าจะใช้กฎเกณฑ์ใดเป็นตัวกำหนดในการจัดประเภทของความเชื่อ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

4. ความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนา

ความเชื่อตามหลักของพุทธศาสนา คือความเชื่อที่ประกอบไปด้วยปัญญา หรือเหตุผล พุทธศาสนาสอนให้คนเราเชื่อว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุ และการที่จะดับได้ก็ต้องไปดับที่เหตุ คือสอนให้เชื่อในหลักเหตุผล ไม่ให้ปลงใจเชื่อโดยง่าย การเชื่อต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาดูให้ถ่องแท้เสียก่อน จึงให้ตกลงใจเชื่อได้ หากเชื่อโดยปราศจากปัญญาเข้าไปกำกับแล้ว ความเชื่อนั้นก็ไม่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและปัญญา ไม่ได้สอนให้เชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมกมาย ดังที่พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้วางหลักการตัดสินความเชื่อ ไว้ให้พุทธบริษัทใช้เป็นแนวทาง ดังนี้

หลักความเชื่อ

พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกาลามะ ชื่อว่าเกสปุตตะ แคว้นโกศล ในสมัยนั้น ได้มีผู้อวดอ้างตัวในคุณวิเศษกันมาก จนชาวเกสปุตตะเอือมระอาหนักบวชมาก แต่ละพวกนอกจากจะอวดตัวแล้ว ยังพูดคดและดูหมิ่นลัทธิอื่นอีกด้วย เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึง มีชาวบ้านเกสปุตตะมาเฝ้า ทรงแสดงหลักความเชื่อ 10 ประการ เป็นหลักตัดสิน คือ

1. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
3. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก
6. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุমান
7. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล

8. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
9. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
10. อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้ เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อใด ได้รู้และเข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ หรือไม่มีโทษ เป็นคันแล้ว จึงควรละหรือควรปฏิบัติ ตามที่รู้และเข้าใจนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. เกสบุตตสูตร เล่ม 20 ข้อ 505. 2525 : 179)

พระสูตรนี้ บอกไม่ให้หลงเชื่อตาม 10 ข้อ เพราะหากหลงเชื่ออย่างมงาย หรือไม่ใช่เหตุผลหรือปัญญาแล้ว ก็มีโอกาสดูกหลอกให้หลงเชื่อได้ แต่สอนให้เชื่อได้ก็ต่อเมื่อตนเองได้ศึกษาเรียนรู้ พิสูจน์รู้ จนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ถ่องแท้ด้วยตนเองแล้ว เท่านั้น จึงให้ปลงใจเชื่อได้ จึงเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เป็นสากล คือมิได้บังคับให้เชื่อ แต่ท้าทายให้ทำการทดลองหรือพิสูจน์ได้ทุกเมื่อ ไม่จำกัดกาลเวลา คือพร้อมให้พิสูจน์ได้ทุกเมื่อ

พระพุทธศาสนาไม่สอนให้เชื่อหรือยึดคิดในเรื่อง เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับเรื่อง โขคราง ของขลัง ฤกษ์ยาม การผูกดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ เพราะว่า สิ่งเหล่านั้น ไม่สามารถคลบนาคาลให้เป็นไปอย่างนั้นได้ ไม่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดปัญญา ที่จะทำ ให้สิ้นทุกข์หมดกิเลส ดังมีข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ประโยชน์ได้ล่วงเลย คน โง่เขลา มัวเมาคอยฤกษ์อยู่ประ โยชน์เป็นฤกษ์ของประ โยชน์ ดวงดาวจะทำอะไรได้” มีความหมายว่า คนโง่มัวแต่คอยหาฤกษ์หายาม จนเวลาล่วงเลยไป ก็ยังไม่ได้ทำอะไร ความจริงประ โยชน์คือ ความพร้อมนั้นแหละถือว่าเป็นฤกษ์ที่ดีที่สุด ดวงดาวบนท้องฟ้าจะไปทำอะไรเราได้ หลักคำสอน ของพุทธศาสนาที่สอนไม่ให้คนเราเชื่ออย่างมงาย ไร้เหตุผล ที่แย้งกับศาสนาอื่น ก็มีปรากฏ ให้เห็น ตัวอย่างจากการที่ศาสนาพราหมณ์ สอนเรื่องความบริสุทธิ์ของคนเรา ว่าสามารถชำระล้างบาปได้ในแม่น้ำคงคา คือเชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำให้ผู้ลงอาบแล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์ได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนมิให้เชื่ออย่างนั้น ทรงสอนให้เชื่อในเหตุและผล โดยชี้ให้เห็นว่า หากแม่น้ำคงคามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปได้จริง พวกปูปลา กุ้งหอย ที่อยู่ในน้ำ ก็กลายเป็นสัตว์ที่บริสุทธิ์ทั้งหมด ก็พากันขึ้นสวรรค์กันหมด หรือไม่คนบาปที่ทำการชั่ว ไว้มาก ก็พ้นจากบาปได้ เพียงแค่อาบน้ำเท่านั้น แต่สอนให้เชื่อในเรื่องบุญบาป การทำความดี การละเว้นความชั่ว เชื่อในกฎแห่งกรรม คือการกระทำ ว่าการทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนไม่ให้พุทธศาสนิกชนเชื่อ ะไรอย่างง่าย ๆ แต่ก็สอนถึงประโยชน์ของศรัทธา คือความเชื่อ หรือความเลื่อมใส ในสิ่งที่ ควรเชื่อ ประกอบด้วยเหตุด้วยผล ที่เป็นสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง ว่าเป็นแรงเสริมให้เกิด คำสั่ง หรือผละในการปฏิบัติ หรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บรรลุผล ก็เป็นกำลังที่จะผลักดัน

ให้ก้าวไปข้างหน้าไปตามลำดับ จนบรรลุถึงนิพพานได้ เรียกว่า ศรัทธา 4 ประการ ดังนี้

ศรัทธา คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ๔ อย่าง

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2535 : 164) ได้กล่าวถึงศรัทธา 4 คือ ความเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ไว้ดังนี้

1. กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนานหรืออนาคตโยค เป็นต้น

2. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้น ได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ปัญหาที่ไม่ควรสนใจ

ความเชื่อในบางเรื่อง ที่เป็นเรื่องที่ไม่ควรนำมาคิด พระพุทธศาสนาก็ไม่สอนให้คนเราเข้าไปยึดติดหรือตั้งข้อสงสัยจนไม่ยอมทำเรื่องอื่น เพราะเป็นเรื่องที่เกินวิสัยของตนเอง จะรู้ได้ในขณะนั้น ทำให้เสียเวลา เกิดความเนิ่นช้าในการปฏิบัติ ดังมีตัวอย่างการสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับปัญหาที่ไม่ควรสนใจ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (จุฬาลงกูยวาทสูตร เล่ม 13 ข้อ 150. 2525 : 119-120) พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี พระมาลุงกยบุตรได้ไปเฝ้าทูลถามปัญหา เรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เรื่องสัตว์ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ เรื่องชาติหน้ามีหรือไม่มี เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบเรื่องนี้ไว้น่าคิด พอสรุปได้ว่า

“ปัญหาเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องสนใจก่อน ชินมัวไปสนใจจะตายเสียเปล่า เปรียบเหมือนคนถูกยิงด้วยลูกศร ซึ่งอาบด้วยยาพิษร้ายแรง พวกญาติได้พากันเจ็บไปหาหมอ ผ่าตัดที่ชำนาญเพื่อผ่าเอาลูกศรออก แต่คนเจ็บได้พูดว่า “ ช้าก่อนหมอ เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเรา

ว่าเป็นใคร ชื่อว่าอะไร สูงหรือต่ำ ดำหรือขาว บ้านเรือนเขาอยู่ที่ไหน คอกหมูทำด้วยขนสัตว์ อะไร ถ้าเรายังไม่รู้ปัญหาเหล่านี้ เราจะไม่ยอมให้ท่านผ่าเอาลูกศรออก” ดังนี้ ฉันทิ คนผู้นั้น จะต้องตายเสียก่อนก็ฉันทิ นั้น ปัญหาเรื่องโลกเที่ยงไม่เที่ยง เรื่องสัตว์ตายเกิดหรือสูญ เรื่องชาติหน้ามีหรือไม่มีนี่ เป็นปัญหาที่จะทำให้ผู้ขบคิดตายเสียก่อน ปัญหาที่เราไม่ตอบ เพราะเหตุใด เพราะว่าไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเหตุให้ประพาศิพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับทุกข์ เพื่อความสงบ เพื่อความบรรลุนิพพาน ส่วนความเห็นที่ว่า นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด นี่ความดับทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับทุกข์ อย่างนี้เป็นปัญหาที่เราตอบ”

ความเชื่อในเรื่อง นรกสวรรค์ 3 ประเภท

พระพุทธศาสนาสอนว่า นรกสวรรค์นั้นมีอยู่จริง ซึ่งสามารถแยกนรกออกได้ เป็น 3 ประเภท คือ

1. สวรรค์ในอกนรกในใจ ได้แก่อารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าได้เสพอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งแห่งความสุข เป็นที่พอกพองใจแล้วก็เรียกว่าสวรรค์ ตรงกันข้าม ถ้าอารมณ์ที่เสพไม่เป็นที่พอใจ ก็ถือว่าเป็น นรก เป็นนรกสวรรค์ที่เห็นกันได้ในปัจจุบันนี้ ชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

2. นรกสวรรค์ในโลกนี้ ที่มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ได้แก่ความเป็นอยู่ภายนอกของมนุษย์ในโลกนี้ ที่มีความมั่งมีศรีสุข มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ มีเครื่องใช้สอยประณีตเหนือมนุษย์สามัญ มีความเป็นอยู่สะดวกสบายราวกับอยู่ในสวรรค์ ตรงกันข้าม ถ้าเกิดมายากจน ขาดแคลนเสื้อผ้าอาหาร บ้านก็ไม่ดีต้องเที่ยวเร่ร่อนไป มีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากแค้น หรือมีโรคเรื้อรังรักษาไม่หาย เป็นคนพิการ ตาบอด หูหนวก บ้าใบ้ ง่อยเปลี้ยเสีงขา อยู่อย่างทรมานไปวันๆ อย่างนี้ก็คือเรียกว่านรก

3. นรกสวรรค์ที่เป็นปรโลก (โลกอื่น) มองไม่เห็นด้วยตา ได้แก่สวรรค์ที่เป็นโลกจริงๆ มีเทวดาอยู่เป็นตัวเป็นตน เสวยสุขอยู่จริงๆ และนรกที่เป็นโลกจริงๆ มีสัตว์นรกที่กำลังเสวยทุกข์อยู่จริงๆ นรกสวรรค์ประเภทนี้ สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันที่รับรองว่า โลกเรานี้เป็นสะเก็ดที่แตกออกมาจากดาวดวงมหึมา นอกจากโลกเราแล้ว ยังมีดาวดวงอื่นๆ อีก ที่คล้ายคลึงกับโลกเรา ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง จำนวนมากมายนับไม่ถ้วน

หลักฐานเรื่องนรกสวรรค์จากพระไตรปิฎก

เรื่องนรกสวรรค์ บางคนก็เชื่อ บางคนก็ไม่เชื่อ ส่วนใหญ่จะไม่เชื่อ มักจะอ้างว่า ถ้ามีอยู่จริงต้องมองเห็น เมื่อมองไม่เห็นก็แสดงว่า ไม่มี คนที่รู้จักคิดยอมไม่คว้นตัดสินใจอย่างนั้น

ในโลกนี้มีสิ่งต่างๆ มากมายที่เราไม่รู้ไม่เห็น เพราะการรับรู้ของประสาทสัมผัสของคนเรานั้นจำกัด เรามองไม่เห็นเชื้อไวรัส แต่จะอ้างว่าไม่มีไม่ได้ เพราะนักวิทยาศาสตร์พิสูจน์ได้ว่าเชื้อไวรัสมีจริง ในทำนองเดียวกัน หรือเรามองไม่เห็นหรือไม่ได้ยิน ภาพหรือเสียงในบรรยากาศ แต่จะอ้างว่าไม่มีไม่ได้ เพราะความจริงมีคลื่นสัญญาณเสียงและภาพอยู่ ผู้มีเครื่องรับเท่านั้นจึงจะรับได้ เช่น มีวิทยุ หรือทีวี เราผู้เป็นปุถุชนไม่มีฤทธิ์อำนาจ เมื่อมองไม่เห็นรูปร่างที่ละเอียดของเทวดาหรือผี จะอ้างว่าเทวดาหรือผีไม่มีไม่ได้ เพราะนักวิทยาศาสตร์ชั้นยอดของโลกคือพระพุทธเจ้าทรงรู้ เห็นและตรัสรับรอง มีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย ถ้าใช้คอมพิวเตอร์ค้นพระไตรปิฎก ฉบับบาลีสยามรัฐ จะพบศัพท์ สคฺคํ ซึ่งแปลว่า สวรรค์ ถึง 405 ครั้ง และจะพบศัพท์ นิรขํ แปลว่า นรก ถึง 485 ครั้ง แสดงว่าในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงนรกสวรรค์อยู่เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ในโลกอันกว้างใหญ่นี้ สมณพราหมณ์ หรือเทวดาผู้มีฤทธิ์ มีทิพยจักขุรู้จิตคนอื่น ได้ เห็นไปได้ไกลด้วย เข้าใกล้ก็ไม่รู้ตัว มีอยู่ ถ้าภิกษุคิด ในทางอกุศล สมณพราหมณ์หรือเทวดาทั้งหลายย่อมทราบความคิดนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. อธิปไตยสูตร เล่ม 20 ข้อ 479. 2525 : 139)

พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องคนทำบาปสิ้นชีพก็ไปเสวยทุกข์ทรมานแสนสาหัส อยู่ในนรก ในตอนท้ายพระองค์ทรงยืนยันว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เรามีได้ฟังข้อความนั้น ต่อสมณะหรือ พราหมณ์อื่น แล้วจึงกล่าวอย่างนั้น แต่เราได้รู้มาเอง เห็นเอง ทราบเอง จึงได้ กล่าวอย่างนั้น (พระไตรปิฎกฉบับหลวง. ทุตสูตร เล่ม 20 ข้อ 475. 2525 : 134)

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อใดเทวดาจะต้องจุติเพราะสิ้นอายุ เทวดาทั้งหลายย่อมอวยพรว่า ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว จงถึงสุคติ คือเกิดเป็นมนุษย์ มีศรัทธา ในพระสัทธรรม เป็นศรัทธาที่ค้ำมั่นอันใคร ๆ ในโลกทำให้กลอนแคลนไม่ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. จวมานสูตร เล่ม 25 ข้อ 261. 2525 : 224)

พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าพระองค์ทรงมีญาณทัสสนะอันประเสริฐ 8 ประการ คือ จำโอภาส (แสงสว่าง) เทวดาได้ เห็นรูปเทวดา สนทนากับเทวดาได้ รู้ว่าเทวดามาจากเทพ นิกายชั้นไหน รู้ว่าเทวดาเคลื่อนจากชั้นนี้แล้วไปเกิดชั้นไหน รู้ว่าเทวดามีอาหารและมีสุขทุกข์ อย่างไร รู้ว่าเทวดามีอายุยืนยาวแค่ไหน รู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่าใดบ้างหรือไม่ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. คยาสูตร เล่ม 23 ข้อ 161. 2525 : 240)

เมื่อมีอันตราย 10 อย่าง เช่น ผีเข้าภิกษุ (อมนุสสันตราย) เป็นต้น พระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ย่อได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. อุโบสถจันชกะ เล่ม 4 ข้อ 166. 2525 : 183)

ประมวลเรื่อง เทวดา เทพบุตร และท้าวสักกะจอมเทพชั้นดาวดึงส์ ที่ไปทูลถามปัญหาต่อพระพุทธเจ้า มีสูตรทั้งหมด 81 สูตร 30 สูตร และ 25 สูตร ตามลำดับ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทวดาล้วนๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. เทวดาสังยุตต์. เทวบุตรสังยุตต์. สักกสังยุตต์. เล่ม 15 . 2525)

พระลักษณะเดินทางไปกับพระโมคคัลลานะผู้เห็นเปรตที่มีลักษณะแปลกๆ แต่พระลักษณะไม่เห็น พระโมคคัลลานะจึงชวนท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้าฯ ทรงเล่าความเป็นมาของเปรตนั้นๆ ให้ทราบ มีทั้งหมด 21 สูตร เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรตล้วนๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. ลักษณะสังยุตต์ เล่ม 16. 2525)

กล่าวถึงกรรมชั่วที่ส่งผลให้ผู้ทำไปเกิดเป็นเปรต ได้รับความทุกข์ทรมานในลักษณะต่าง ๆ กัน มี ทั้งหมด 51 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรต (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. เปตวัตถุ เล่ม 26. 2525)

ความเชื่อในเรื่อง กฎแห่งกรรม ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (พุทธธรรม. 2538 : 219-220) ได้กล่าวถึง กรรม 12 หรือกรรม 3 หมวดตามที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถาและฎีกาทั้งหลาย มีหัวข้อและความหมายโดยย่อดังนี้

หมวดที่ 1 ว่าโดยปากกาล คือจำแนกตามกาลเวลาที่ให้ผล มี 4 คือ

1. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันคือภพนี้
2. อุปัชชเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิดหรือภพหน้า
3. อปรายัชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป
4. อโหสิกรรม กรรมเล็กให้ผล

หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ คือจำแนกการให้ผลตามหน้าที่ มี 4 คือ

5. ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด (เป็นมนุษย์เปรต ฯลฯ)
6. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือกรรมที่สนับสนุนชนก

กรรม ถ้าเกิดดี ก็ส่งเสริมยิ่งขึ้นถ้าเกิดชั่ว ก็ส่งเสริมยิ่งขึ้น

7. อุปปีพกกรรม กรรมบีบคั้น ได้แก่กรรมฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม ซึ่งให้ผลบีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมทำให้สุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในขั้นนี้ ซึ่งเป็นวิบากนั้น ไม่เป็นไปนาน

8. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ได้แก่กรรมฝ่ายตรงข้ามที่มีกำลังแรง เข้าตัดรอนความสามารถของกรรมอื่นที่มีกำลังน้อยกว่า

หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกตามแง่ที่ยกแย้งกันคือ ลำดับความแรงในการให้ผล มี 4 คือ

9. ทรุกรรม กรรมหนัก ได้แก่กรรมที่ให้ผลแรงมาก ในฝ่ายดีได้แก่สมาบัติ 8 ในฝ่ายชั่วได้แก่อนันตริยกรรม มีห้าบิดาเป็นต้น จะให้ผลก่อนและครอบงำกรรมอื่น ๆ

10. พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม กรรมทำมากหรือกรรมเคยชิน ได้แก่กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ประพฤติมาก หรือทำบ่อย ๆ สิ่งสมจนเคยชินเป็นนิสัย เช่น เป็นคนมีศีล หรือเป็นคนทุศีล เป็นต้น กรรมที่ทำงานเคยชินหรือทำมากกว่า มีกำลังกว่า ก็จะให้ผลก่อนกรรมนี้ต่อเมื่อไม่มีทรุกรรม จึงจะให้ผล เหมือนกับนักมวย คนที่มีกำลังมากกว่าก็จะเป็นผู้ชนะ

11. อาสันนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย ได้แก่กรรมที่กระทำหรือที่ระลึกขึ้นมาในเวลาใกล้จะตาย ที่จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีกรรม 2 ข้อก่อน ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่น แต่อาจารย์บางท่านกล่าวว่า อาสันนกรรมให้ผลก่อนพหุลกรรม อุปมาเหมือนโลกที่ไม่มีกำลัง แต่ยืนอยู่ใกล้ประตูออก เมื่อประตูเปิด ก็ออกไปได้ก่อนโลกที่มีกำลัง แต่ยืนอยู่ไกลจากประตู

12. กัตตตากกรรม กรรมที่ทำด้วยเจตนาอ่อน คือ ประมาทรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือ ไม่ได้ตั้งใจไว้ ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผล กรรมนี้จึงให้ผล

สรุปได้ว่า ความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่สอนให้เชื่ออย่างมีเหตุมีผล ไม่ให้หลงเชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างงมงาย ความเชื่อต้องควบคู่กับปัญญา คือให้ใช้ปัญญาพิจารณาดูให้ถ่องแท้เสียก่อน ควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ คือที่เป็นสัมมาทิฐิ ความเชื่อถือว่าเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติว่าจะไป ในทิศทางใด หากเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ต้องเสริมให้มีกำลังเพื่อให้บรรลุธรรมในขั้นที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป พุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คือการทำดี ย่อมได้รับผลดี การทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุญบาปเป็นของเฉพาะตน สอนให้รีบเร่งในการทำความดี เพื่อชำระกิเลส ในบางเรื่องก็ไม่ควรไปตั้งข้อสงสัยหรือถกเถียงกัน เพราะเป็นเรื่องที่หาข้อยุติไม่ได้ ไม่อยู่ในวิสัยที่คน เช่น โลกนี้ โลกหน้า มีจริงหรือไม่ เป็นต้น เพราะจะทำให้เสียเวลา จะตายก่อนที่จะรู้ได้ พระพุทธศาสนาไม่บังคับให้เชื่อ ตรงกันข้ามหากผู้ใดเชื่อในพุทธศาสนาอย่างงมงาย ปราศจากการใช้ปัญญาแล้ว พระพุทธศาสนาก็ไม่ยกย่อง แต่ยกย่องผู้ที่มีความเชื่อ โดยใช้ปัญญากำกับเท่านั้น พร้อมท้าทายในการให้พิสูจน์ ทดลองด้วยตนเองได้ทุกเมื่อ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักสากลที่เข้ากับหลักวิทยาศาสตร์ได้อย่างดียิ่งในยุคปัจจุบัน

5. ความหมายของบุญและบาป

พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์ (พระเทพเวที (ประยูรทร์ ปยุตโต). 2533 : 136-138) ได้ให้ความหมายของคำว่า “บุญ” หมายถึง เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติชอบทางวาจาและใจ กุศลธรรม คำว่า “บาป” หมายถึง ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก อกุศล กรรมที่ส่งผลให้ถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตให้ตกสู่ที่ชั่ว คือทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 624 - 630) ได้ให้ความหมายของ “บุญ” ไว้ว่า หมายถึง การทำความดีตามหลักคำสอนในศาสนา “บาป” หมายถึง การทำความผิดหรือข้อห้ามในศาสนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2493 : 480) ได้ให้ความหมายของคำว่า “บุญ” ไว้ว่า น. การกระทำดีตามหลักคำสอนในศาสนา, ความดี, คุณงามความดี, เครื่องชำระสันดาน, ความดี กุศล ความสุข ว.คิ เช่นคนใจบุญ, มีคุณงามความดี เช่น คนมีบุญ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2493 : 476) ได้ให้ความหมายของคำว่า “บาป” ไว้ว่า การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา, ความชั่ว, ความมัวหมอง

มานิต มานิตเจริญ (พจนานุกรมไทย. 2537 : 527 – 529) ได้ให้ความหมายของ “บุญ” ไว้ว่า หมายถึง กรรมดีที่ปฏิบัติแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์, เครื่องชำระสันดาน, ความดี, กุศล, ความสุข “บาป” หมายถึง ความชั่ว, ความร้าย, ความชั่วร้าย, กรรมชั่ว, สิ่งที่ทำแล้วจะต้องตกนรก

พระธรรมปิฎก (ประยูรทร์ ปยุตโต) (พุทธธรรม. 2538 : 168) ได้ให้กล่าวถึงความหมายเกี่ยวกับบุญและบาป กับกุศลและอกุศล ตามความหมายที่นักศัพทศาสตร์หรือนักภาษาแสดงไว้ ซึ่งเป็นเพียงด้านหนึ่งเท่านั้น ดังนี้

บุญ มีความหมายตามรูปศัพท์ที่ท่านนิยามแสดงกันไว้ 2 อย่างคือ เครื่องชำระสันดานคือชำระพื้นจิตใจให้สะอาด และว่า สิ่งที่ทำให้เกิดผลคือกพพที่นำขึ้นชม นอกจากนี้บางแห่งแสดงไว้อีกความหมายหนึ่งว่า สิ่งที่ยังอหยาศัย (ความประสงค์) ของผู้กระทำให้สมบูรณ์

บาป มักแปลตามรูปศัพท์ว่า สิ่งที่ทำให้ถึงวิญญูทุกข์ หรือสิ่งที่ทำให้ถึงทุกข์ (สิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว) คำแปลสามัญของบาป คือ ลามก (ต่ำทราม หรือเลว) บางครั้งใช้เป็นคำวิเศษณ์ของวิบาก แปลว่า ทุกข์ หรืออนิฏฐ์ (ไม่น่าปรารถนา)

บุญบาป แบ่งตามความหมายได้ 3 ประการ ดังนี้

คำว่า "บุญ" แปลว่า ความสุข ความดี ความสะอาด ความผ่องแผ้วแห่งจิต
แบ่งความหมายได้เป็น 3 ประการ คือ

1. โดยเหตุ ได้แก่ การทำคุณงามความดีทุกอย่าง
2. โดยผล ได้แก่ ความสุข
3. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต

คำว่า "บาป" แปลว่า ชั่ว ลามก เลว เมื่อกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา
แบ่งความหมายได้เป็น 3 ประการ คือ

1. โดยเหตุ ได้แก่ การทำความชั่วทุกอย่าง
2. โดยผล ได้แก่ ความทุกข์
3. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความเศร้าหมองแห่งจิต

แปลก สนธิธิกรณ และวิทย์ วิศทเวทย์ (2522 : 63) ได้กล่าวถึงไวพจน์ของคำว่าบุญ
และบาป ที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธานปิฎกไว้ว่า

บุญ ดังนี้

1. กุศล สิ่งที่ดี สิ่งที่ชอบ การขจัดความชั่วออกจากใจ
2. สกฤ ทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ
3. สุขก บริสุทธิ์ ดี สะอาด ผ่องใส
4. ปุญญ ชำระใสสะอาด
5. สุจริต ประพฤติชอบทาง กาย วาจา ใจ
6. ทิฏฐุธรรมิก ทำคุณประโยชน์ให้เกิดทันตาเห็น

แปลก สนธิธิกรณ และวิทย์ วิศทเวทย์ (2522 : 64)

บาป ดังนี้

1. บาป การให้ถึงความพินาศ การให้ถึงอกคือนชั่ว (ไปสู่สถานที่ไม่ดี)
2. กิฬพิส การให้ถูกลงโทษ ถูกจองจำ ถึงยาก
3. เวร การก่อศัตรู การทำให้เกิดสียดชัง
4. อฆ ทำให้เศร้าหมอง ไม่สดชื่นแจ่มใส ทำให้เจ็บปวดครวครวหัวใจ
5. ทุจริต ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ
6. ทุกฤ ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ
7. อปุญญ หมคบุญ ไม่บริสุทธิ์

8. อกุศล เสียหาย หมกคิ
9. กณฺห ทำลายสุข ถูกรังเกียจ
10. กลุส ใจสกปรก ระทมทุกข์
11. ทูภาสิต ถูกกล่าวร้ายให้โทษ
12. อาकु ทำให้ขุ่นเคือง ทำให้เป็นคนร้ายกาจ

สรุปได้ว่า บุญ และ บาป เป็นคำที่นิยมใช้กันมาก เป็นนามธรรม คือ ไม่มีให้เห็นเป็นตัวเป็นตน เพราะไม่ใช่รูปธรรมที่จะสามารถจับต้อง ได้ด้วยกาย แต่จะเกิดความรู้สึกรู้ได้ด้วยใจ

บุญและบาปจำแนกโดยความหมายออกเป็น 3 ประเภท คือบุญโดยเหตุ คือการทำความดี บุญโดยผลคือความสุข บุญโดยสภาพ ได้แก่ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต ในทางตรงกันข้าม บาป โดยเหตุ คือการทำความชั่ว โดยผลคือความทุกข์ โดยสภาพ ได้แก่ความเศร้าหมองแห่งจิต

จำแนกออกตามไวยากรณ์ออกเป็น 2 พวก ได้แก่ คำนาม และคำกริยา คือ

คำนาม บุญหมายถึง ความดี แนวทางที่ดี การกระทำที่ดี จิตที่ดี วาจาที่ดี และวิถีชีวิตที่ดี ที่มีผลออกมาดี บาป ที่เป็นคำนาม หมายถึง ความชั่ว แนวทางที่ชั่ว การทำความชั่ว จิตที่คิดชั่ว วาจาที่พูดชั่ว และวิถีชีวิตออกมาเป็นชั่วเป็นทุกข์

คำกริยา บุญ หมายถึง การทำความดี บาป หมายถึง การทำความชั่ว

6. ความเชื่อบุญบาปตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนของพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่สอนให้คนเรามีความเชื่อในเรื่องบุญและบาป เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม คำว่ากรรม เป็นคำกลาง ๆ แปลว่าการกระทำยังไม่ถือว่าเป็นบุญหรือบาป กรรมคือการกระทำ มุ่งไปที่เจตนาเป็นสำคัญ คือการจะเป็นบุญหรือเป็นบาป ต้องดูที่เจตนา กรรมคือการกระทำ จะประกอบด้วย 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ โดยเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดี การชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ดังบาลี กล่าวอ้างไว้ว่า กลฺยาณการี กลฺยาณิ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ปาปการี จ ปาปิกิ ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว มีหลักคำสอน ที่ถือว่าเป็นหลักใหญ่หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อยู่ 3 ประการ คือ 1. สอนให้ละชั่ว (บาป) 2. สอนให้ทำความดี (บุญ) 3. สอนให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ดังบาลีที่ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม 10 ข้อ 54. 2525 : 40)

สพฺพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง

กุสลสุสฺสอพฺทา การยังกุศล (บุญ) ให้ถึงพร้อม

สจิตฺตปริโยทปนํ การชำระจิตใจให้ผ่องใส

6.1 บุญ

คำว่า "บุญ" แปลว่า ความสุข ความดี ความสะอาด ความผ่องแผ้วแห่งจิต แบ่งความหมายได้เป็น 3 ประการ คือ

1. โดยเหตุ ได้แก่ การทำคุณงามความดีทุกอย่าง
2. โดยผล ได้แก่ ความสุข
3. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความสะอาดผ่องใสแห่งจิต

การทำบุญ คือการกระทำเพื่อให้ได้บุญ คือ เพื่อให้ได้ความสุขกายสบายใจ กิจที่จะทำนั้นต้องเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น โดยถูกทำนองคลองธรรม

วิธีการทำบุญ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ (บุญ-ความดี กิริยา-การกระทำ วัตถุ-ที่ตั้ง) แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำความดี หรือการทำบุญ มี 3 อย่าง คือ (อมร โสภณวิเศษจิววงศ์ และ กวี อิศริวรรณ. 2533 : 31-34)

1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
2. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
3. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา

1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือการทำบุญด้วยการบริจาคทาน เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจิตใจกับการให้ทาน มีหน้าที่กำจัดกิเลสอย่างหยาบคือความโลภได้ ผู้ที่ได้บุญจากทานมัยย่อมเป็นคนกว้างขวาง เป็นที่รักและเคารพของปวงชน สมานไมตรีกันไว้ได้ทุกชั้น ทาน แปลว่าการให้ จำแนกตามสิ่งของที่ให้ มี 3 ประการคือ

1.1 อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน อามิสทานประกอบด้วยสิ่งสำคัญ

3 ประการ คือ สิ่งที่ให้ เจตนาให้ และผู้รับ ดังนี้

สิ่งที่ให้ วัตถุสิ่งของที่ให้นั้นเป็นสิ่งที่สนองความต้องการโดยชอบธรรม เช่น ปัจจัย 4 มี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ไม่เป็นสิ่งที่สนองความต้องการโดยผิดธรรม เช่น ยาเสพติด อาวุธ เป็นต้น วัตถุสิ่งของนั้นต้องเป็นสิ่งที่ได้มาโดยสุจริต คือการได้มาโดยการประกอบสัมมาอาชีพ ไม่เป็นสิ่งที่ได้มาโดยทุจริต การลักขโมยมา หรือได้มาโดยการโกงเขามา

เจตนาให้ การจะได้บุญมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ ต้องประกอบด้วยเจตนาเต็มใจให้ทั้ง 3 ระยะเวลา คือ ก่อนให้ ก็มีความยินดี ขณะให้ก็มีความยินดี หลังจากให้แล้วก็ต้องมีความยินดี ถ้ามีความเสียใจ หรือเสียคายของที่จะให้ในระยะเวลาใดระยะหนึ่ง บุญที่ได้ก็ไม่เต็มที่มีการบกพร่องไป

ผู้รับ การให้แก่ใครจะได้นุญมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้รับ หรือ การให้แก่ส่วนรวม หรือส่วนบุคคล เช่นการให้ทานแก่พระสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธ์ ได้นุญมากกว่า การให้ทาน แก่นักเลงหรือคนอันธพาล เป็นต้น

1.2 **ธรรมทาน** การให้ธรรมเป็นทาน เป็นการให้คำแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้จัก บำปบุญคุณโทษ ให้วิชาความรู้ เช่น พระภิกษุเทศนา หรืออบรมบรรยายธรรม ครูอาจารย์ สั่งสอนศิษย์ การให้คำแนะนำสิ่งที่ถูกต้องให้กับผู้อื่น เป็นต้น

1.3 **อภัยทาน** การให้อภัย ได้แก่ การให้ความปลอดภัย การไม่เอาโทษ การลดโทษ เช่น การให้อภัยโทษแก่ผู้ต้องขัง การนิรโทษกรรมแก่ผู้ทำความผิด การให้อภัยแก่ผู้ล่วงเกิน การให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ เป็นต้น

2. **ศีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือการทำบุญด้วยการรักษาศีล เป็นเรื่องของจิตใจเกี่ยวกับการรักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย ศีลมัย มีหน้าที่ กำจัดกิเลสอย่างกลาง คือ ความโกรธ ได้ ผู้มีศีลย่อมเป็นที่รักและเคารพของชนทั้งหลาย หมดความรังเกียจซึ่งกันและกัน ทั้งทำให้เป็นคนองอาจด้วยศีลมัย ศีลเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เพราะเป็นการงดเว้นความชั่ว หรือบาป ทางกายและทางวาจา เป็นผู้ไม่ผูกเวรกับใคร ๆ และไม่มีภัยแก่ใคร ๆ เป็นผู้ที่สามารถ ว่างใจได้ เชื่อถือได้ เป็นผู้ควรแก่การยกย่องเคารพนับถือ ผู้มีศีลจะเป็นผู้ที่มีความอึดใจ และสุขใจ เสมอ เพราะเมื่อพิจารณาใคร่ครวญถึงความประพฤติกของตนเองแล้ว เป็นผู้บริสุทธ์ ศีล จำแนกได้ ดังนี้

2.1 ศีล 5 สำหรับสามัญชนทั่วไป ถ้ารักษาประจำเรียกว่านิจศีล คือรักษาประจำ

2.2 ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เช่น แม่ชี ถ้ารักษาเฉพาะในวันพระ เรียกว่า ศีลอุโบสถ

2.3 ศีล 10 สำหรับสามเณร

2.4 ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ

ปกคตินที่ถูกโทษระครอบงำจิต มักจะมีความเดือดร้อนใจ มักจะมีพฤติกรรมแสดงออกทางกาย และวาจา การรักษาศีล ก็เพื่อที่จะให้เกิดความสงบกายและวาจา ตลอดจนคลุมจิตใจให้เป็นปกติ หายจากความโกรธ การรักษาศีลจึงถือว่าเป็นบุญ ส่วนการที่จะได้นุญมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ การรักษาศีลให้บริสุทธ์ ไม่ให้ขาดในข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ให้ศีลต่างพร้อย ผู้รักษาศีลมากข้อ ย่อมได้นุญมากเพราะมีการสำรวมระวังในศีลที่มีจำนวนมากกว่า

3. กาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา คือการอบรมจิตใจ ได้แก่การทำกรรมฐาน หรือการทำงานทางจิตภาวนา เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เพราะเป็นการสงบจิต เกิดปัญญา ทำให้กิเลสอันเป็นรากเหง้าของความชั่ว ให้สงบระงับได้ ทั้งที่สามารถกำจัดได้ชั่วคราว กำจัดได้เป็นบางอย่าง จนถึงที่สุด คือกำจัดได้จนหมดไปอย่างสิ้นเชิง การภาวนาจึง เป็นเรื่องของจิตอย่างเดียว ผู้ที่ได้บำเพ็ญภาวนามัย จึงเป็นคนหนักแน่นมั่นคง แม้กระทบกับอารมณ์ใดๆ ก็ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้นๆ การภาวนามีอยู่ 2 อย่าง คือ

3.1 สมถภาวนา (สมถกัมมัฏฐาน) คือการทำงานทางจิตให้เกิดความสงบ คือเป็นอุบายทำจิตให้สงบอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน โดยการกำหนดสิ่งที่สมควรอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ พร้อมทั้งบริกรรมท่องอยู่ในใจ เช่น การกำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก การภาวนาจะทำให้จิตสงบไปตามลำดับ ขึ้นสูงสุดสามารถบรรลุฌาน มีพลังจิตที่เข้มแข็ง

3.2 วิปัสสนาภาวนา (วิปัสสนากัมมัฏฐาน) คือการภาวนาทางจิตให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง คืออุบายทำให้เกิดปัญญา โดยใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารทั้งปวง เช่น พิจารณาในขันธ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็อรรู้ด้วยปัญญาทางประสาทสัมผัส พิจารณาให้เห็นว่าส่วนประกอบทั้งหมดเป็นของไม่เที่ยง เป็นอนัตตา ไม่ใช่ของเรา คือไม่อยู่ในอำนาจของเรา ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ ทำการพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทบทวนไปมาจนชำนาญ ก็จะเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ขึ้นสูงสามารถได้ญาณ ปัญญารู้แจ้งเห็นจริงเกินกว่าคนทั่วไปจะหยั่งรู้ได้ สามารถกำจัดกิเลสได้ตามลำดับ ที่สุดสามารถกำจัดทุกขันธ์กิเลสได้

กุตตลกรรมบถ คือทางแห่งกุศล หรือทางแห่งการทำความดี หรือกรรมดี อันจะนำไปสู่สุคติ ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต). 2535 : 276 – 277)

1. กายกรรม 3 คือ การกระทำความทางกาย 3 อย่าง ได้แก่ การงดเว้นจากการปลงชีวิต (ฆ่าสัตว์) การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้โดยอาการขโมย และ การงดเว้นจากการประพฤติดิฉิดในกาม

2. วจีกรรม 4 คือ การกระทำทางวาจา มี 4 อย่าง ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และ เว้นจากการพูดคำพ้อเจ้อ

3. มโนกรรม 3 คือการกระทำทางใจ มี 3 อย่าง ได้แก่ ความไม่คิดเพ่งเล็งเอยากได้ของเขา ความไม่คิดร้ายผู้อื่น และความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม

6.2 บาป

คำว่า “บาป” แปลว่า ชั่ว ลามก เลว เมื่อกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งความหมายได้เป็น 3 ประการ คือ

1. โดยเหตุ ได้แก่ การทำความชั่วทุกอย่าง
2. โดยผล ได้แก่ ความทุกข์
3. โดยสภาพของจิต ได้แก่ ความเศร้าหมองแห่งจิต

การทำบาป เรียกว่า ทุจจริต ซึ่งแปลว่า ความประพฤติชั่ว แสดงออกได้ 3 ทาง คือ

1. กายตุจจริต ได้แก่ การประพฤติชั่วทางกาย มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติผิดในกาม
2. วจิตุจจริต ได้แก่ การประพฤติชั่วทางวาจา มีการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดต่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ
3. มโนตุจจริต ได้แก่ การประพฤติชั่วทางใจ มีการโลภอยากได้ของผู้อื่น การพยายามปองร้ายผู้อื่น และความเห็นผิด

1. กายตุจจริต การประพฤติชั่วทางกาย หรือการทำบาปทางกาย มี 3 ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติผิดในกาม ดังนี้

1.1 การฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาต (ปาณ- สัตว์มีชีวิต, อดิปาต – ให้อดกล่วงไป, การทำให้ตาย) แปลว่า การยังสัตว์มีชีวิตให้อดกล่วงไป ได้แก่ การฆ่าสัตว์มีชีวิต ทุกชนิดทุกประเภทที่มีชีวิต รวมถึงมนุษย์ และสัตว์เครื่องงานทุกประเภท การทำให้ตายถือว่าเป็นบาปที่สุด การมีเจตนาฆ่าแต่ไม่ตาย หรือการมีเจตนาทำร้าย การทรมานก็จัดว่าเป็นบาปเช่นกัน การทำให้ตายด้วยวิธีการต่าง ๆ การทำร้ายร่างกาย การทำให้เจ็บปวด ทำให้เสียโฉม การทำให้พิการ หรือการทรมาน เช่น การใช้แรงงานเกินกำลัง การกักขัง การปล่อยให้ออดอยาก เป็นต้น ถือว่าเป็นการประพฤติชั่วทางกาย (บาปทางกาย) ทั้งสิ้น

1.2 การลักทรัพย์ หรืออทินนาทาน (อทินน – สิ่งของที่เขาไม่ให้, อาทาน การถือเอา) แปลว่า การถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ นั่นมีความหมายกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะการลักขโมยของเขาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการกระทำสิ่งอื่นด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ เช่น การปล้น ใจ การฉกชิง ชิงราว การถือเอาหรือแย่งชิงทรัพย์สินของผู้อื่น การกรรโชกทรัพย์ การริบเอาทรัพย์ การขกขออกเอาทรัพย์ การปลอมแปลงธนบัตร ปลอมสินค้า ตลอดจนการเลี้ยงภาณีอากร เป็นต้น จัดว่าเป็นการประพฤติชั่วทางกาย (บาปทางกาย) ทั้งสิ้น

1.3 การประพาศิคิดในกาม หรือ กามสุมิจนจาร (กามสุ – ในกามทั้งหลาย, มิจน – ศิ, อาจาร- ความประพาศิ) แปลว่า ความประพาศิในกามทั้งหลาย ความประพาศิคิด คือการประพาศิที่คิดจากทำนองคลองธรรมที่ปฏิบัติกันมา กามทั้งหลาย หมายความว่าทั้งผู้หญิง ผู้ชายที่มีเจ้าของหวงแหน ได้แก่ ผู้ชายที่มีภรรยา และผู้หญิงที่มีสามี การประพาศิคิดในกาม รวมถึงการประกอบกิจกรรมทางเพศ การล่วงประเวณี การทำอนาจาร เป็นต้น จัดเป็นการ ประพาศิชั่วทางกาย (บาปทางกาย) ทั้งสิ้น

2. วชิทุจริต การประพาศิชั่วทางวาจา หรือการทำบาปทางวาจา มี 4 ประการ คือ การพูดคำเท็จ การพูดคำหยาบ การคำส่อเสียด และการพูดคำเพื่อเจ้อ ดังนี้

2.1 การพูดคำเท็จ หรือมุสวาท (มุสา- เท็จ, วาท – การพูด) แปลว่า การพูดเท็จ คือการพูดไม่ตรงตามความเป็นจริง รวมถึงการพูดอื่น ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อหรือ เข้าใจผิด เช่นพูดให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์เพราะเข้าใจผิด การรายงานเท็จ เป็นต้น จัดว่าเป็นการ ประพาศิชั่วทางวาจา หรือเป็นบาป ทางวาจา ทั้งสิ้น

2.2 การพูดคำหยาบ หรือ ผรุสวาท (ผรุส – หยาบ, วาจา – การพูด) แปลว่า การ พูดคำหยาบ คือการพูดคำที่ไม่สุภาพ รวมตลอดถึง คำคำ คำที่ไม่เป็นมงคล และคำสาปแช่งต่าง ๆ เป็นต้น จัดว่าเป็นการประพาศิชั่วทางวาจา หรือทำบาปทางวาจา ทั้งสิ้น

2.3 การพูดคำส่อเสียด หรือ ปิสุมวาจา (ปิสุม – ส่อเสียด, วาจา การพูด) แปลว่า การพูดคำส่อเสียด คือการพูดให้เขาแตกกัน พูดดูหมิ่นเหยียดหยาม ให้คนที่ฟังไม่พอใจ เช่น การพูดให้คนสองฝ่ายผิดกัน หรือการถือเอาความทางหนึ่งมาพูดให้อีกทางหนึ่งฟัง จนเกิด ความไม่พอใจกัน เป็นต้น จัดว่าเป็นการประพาศิชั่วทางวาจา หรือ การทำบาปทางวา ทั้งสิ้น

2.4 การพูดเพื่อเจ้อ หรือ สัมผัลลาป (สัมผัลลาป) แปลว่า เพื่อเจ้อ หรือ เหลวไหล พูดในเรื่องที่ไร้ประโยชน์ ไม่มีสาระ การพูดเล่น การพูดล้อกัน การพูดด้วยการ คะนองปาก เป็นต้น จัดว่าเป็นการประพาศิชั่วทางวาจา หรือทำบาปทางวาจา ทั้งสิ้น

3. มโนทุจริต คือ การประพาศิชั่วใจ หรือการทำบาปทางใจ มี 3 ประการ คือ การโลภอยากได้ของผู้อื่น การพยายามทอร้ายผู้อื่น และ ความเห็นผิด ดังนี้

3.1 การโลภอยากได้ของผู้อื่น หรือ อภิขมา แปลว่า การเพ่งเล็ง หมายความว่า ความโลภอยากได้ของผู้อื่น คือมีจิตโน้มไปในความอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของของตน โดย มองเห็นของผู้อื่นว่าดีกว่าของตน ทั้ง ๆ ที่ของนั้นอาจเลวกว่าของตน หรือดีเท่ากัน หรือดีกว่าจริง ซึ่งเป็นของที่เขาหวงแหน คือขอก็ไม่ให้ ซื่อก็ไม่ขาย การโน้มจิตไปอยากได้เช่นนั้น จะเป็นเหตุ ให้มีการลักขโมย หรือถือเอาสิ่งของเขาไม่ให้ ความเพ่งด้วยความโลภเช่นนั้น จัดว่าเป็นการ

ประพาศิชั่วทางใจ หรือเป็นบาปทางใจ

3.2 การพยายามปกป้องร้ายผู้อื่น หรือ พยายาม แปลว่า ความปองร้าย หมายถึง ความมุ่งร้าย คิดทำลายศัตรูคู่อาฆาตให้ย่อยยับหรือตายไป ความพยายามเกิดจากความ โกรธ และ ผูกความโกรธไว้ รอคอยแก้แค้น หรือทำคืน หรือวางแผนในการทำลาย การประพาศิเช่นนั้น จัดว่าเป็นการประพาศิชั่วทางใจ หรือเป็นบาปทางใจ

3.3 ความหลงผิด หรือ มิจฉาทิฎฐิ แปลว่า ความเห็นผิด เช่น การเห็นว่าการ ความชั่ว หรือความดีไม่มีผล บุญคุณของพ่อแม่ไม่มี เห็นสิ่งที่ชั่วว่าเป็นสิ่งที่ดี เห็นสิ่งที่ผิดว่าเป็น สิ่งที่ถูกต้อง เป็นต้น จัดว่าเป็นความประพาศิผิดทางใจ หรือเป็นบาปทางใจ

อกุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งอกุศล ทางแห่งการทำ ความชั่ว หรือกรรมชั่ว อันจะ นำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2535 : 279)

1. กายกรรม 3 คือ การกระทำทางกาย มี 3 อย่าง ได้แก่ การทำชีวิตให้ตกลง ปลงชีวิต การถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย ลักทรัพย์ และความประพาศิผิดในกาม

2. วจีกรรม 4 คือ การกระทำทางวาจา มี 4 อย่าง ได้แก่ การพูดเท็จ การพูด ส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดคำเพื่อเจ้า

3. มโนกรรม 3 คือการกระทำทางใจ มี 3 อย่าง ได้แก่ การเพ่งเล็งอยากได้ ของผู้อื่น การคิดร้ายต่อผู้อื่น และ มีความเห็นผิดจากคลองธรรม

สรุปได้ว่า ความเชื่อในบุญและบาปในพุทธศาสนา คือ เชื่อว่าบุญบาปมีจริง ผลของบุญ บาปมีจริง เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความเชื่อในเรื่องของนรก

สวรรค์ เชื่อในกรรมคือการกระทำ การจะถือว่าเป็นกรรมดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญ

มีความเชื่อในส่วนของบุญ ว่าบุญคือชื่อของความ สุข เป็นไปในเชิงบวก คือให้ผลเป็น

ความสุข การทำบุญนั้นสามารถทำได้ 3 วิธี เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ 3 แปลว่าที่ตั้งแห่งการทำ

ความดีหรือบุญ มีทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา จะเห็นว่าการทำบุญทั้งสามประการนั้นเป็นสิ่งที่

เป็นไปตามลำดับ มีความยากง่ายไปตามลำดับ การได้บุญก็ขึ้นอยู่กับความยากง่ายตามลำดับ

กล่าวคือ การทำบุญจะเริ่มจากสิ่งที่ยากก่อน คือการให้ทาน สูงขึ้นมาอีก จะเป็นการรักษาศีล และ

ระดับสูงสุดจะเป็นการภาวนา ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้เป็นสิ่งเกี่ยวพันกันและกัน สามารถส่งผลจนถึง

การบรรลุเป็นอรหันต์หรือหมดสิ้นซึ่งกิเลสได้

มีความเชื่อในส่วนของบาป ว่าบาป เป็นเรื่องของความทุกข์ เป็นไปในแง่ลบ คือให้ผล

เป็นความทุกข์ยากลำบาก สามารถเกิดขึ้นได้ 3 ทาง เรียกว่า พุจจิต คือ กายพุจจิต คือการ

ประพาศิษฐ์ทางกาย วชิรุตคือการประพาศิษฐ์ทางวาจา และมโนหุจริต คือการประพาศิษฐ์ทางใจ มีรายละเอียด รวมกันแล้วเป็น 10 ประการ โดยแบ่งเป็น ทางกาย 3 ทางวาจา 4 และทางใจ 3 ทั้ง 10 ประการนั้น เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วสามารถครอบคลุมพฤติกรรมในการกระทำ ความผิด หรือการทำบาปของคนเราได้ทั้งหมด

7. เกณฑ์การตัดสินบุญและบาป

เรื่องเกี่ยวกับบาปและบุญนี้ ได้มุ่งไปที่เจตนา หากว่าไม่มีเจตนาแล้ว จะเป็นบาปหรือบุญไปไม่ได้เลย การตัดสินว่าบาปมากน้อยแค่ไหน ให้พิจารณาจากองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ

7.1 วัตถุ ได้แก่ คน สัตว์ หรือสิ่งของที่ล่วงละเมิด

ในการฆ่า ฆ่าสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง บาปกว่าฆ่าสัตว์เล็ก เช่น ยุง ฆ่ามนุษย์
บาปกว่าฆ่าสัตว์ การฆ่ามนุษย์ตัดสินกันที่คุณภาพความดี เช่น ฆ่าพระบาปกว่าฆ่าโจร

ในการลักทรัพย์ ตัดสินกันที่มูลค่าทรัพย์และคุณความดีของเจ้าทรัพย์ ลักของมีค่ามาก บาปกว่าลักของมีค่าน้อย เพราะทำความเสียหายให้เจ้าทรัพย์มากกว่า ลักของวัดบาปกว่าลักของชาวบ้าน

ในการประพาศิษฐ์ทางกาย ถ้าล่วงละเมิดในผู้มียุทธธรรมสูงก็บาปมาก

ในการกล่าวเท็จ ตัดสินกันที่ความเสียหายและคุณความดีของผู้หลงเชื่อ ถ้าเสียหายมากก็บาปมาก ถ้าเสียหายน้อยก็บาปน้อย โภกพระบาปกว่า โภกชาวบ้าน

ในการเสพสุราและของมีเมา สิ่งใดทำลายสติสัมปชัญญะอย่างรุนแรง และรวดเร็ว ทำให้มีเมฆาตสติมาก การเสพสิ่งนั้นมีโทษมาก บาปก็มาก สิ่งใดเสพแล้วเมาน้อย การเสพสิ่งนั้นมีโทษน้อย บาปก็น้อย

7.2 ความพยายาม ถ้าต้องใช้ความพยายามมากก็บาปมาก ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็บาปน้อย เช่น การฆ่าด้วยวิธีเล่นเนื้อที่ละชิ้นบาปกว่าการฆ่าด้วยวิธีตัดศีรษะ เพราะใช้ความพยายามมากกว่า

7.3 เหตุจงใจให้ทำบาป ได้แก่อกุศลมูล คือ ราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ ถ้าทำด้วยความโลภ โกรธ หลง มากเท่าใดก็ยิ่งบาปมากเท่านั้น

8. การวินิจฉัยกรรมดีกรรมชั่ว

การวินิจฉัย ว่าสิ่งใดเป็นกรรมดี สิ่งใดเป็นกรรมชั่ว สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. การกระทำที่มีเหตุมาจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ การกระทำนั้นเป็นกรรมดี ถูก เป็นบุญ ควรทำ ถ้ามีเหตุมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ การกระทำนั้นเป็นกรรมชั่ว ผิด เป็นบาป ไม่ควรทำ

2. การกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนใครๆ มีสุขเป็นผล ไม่ทำให้ร้อนใจภายหลัง การกระทำนั้นเป็นกรรมดี ถูก เป็นบุญ ควรทำ ถ้าเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนหรือผู้อื่น มีทุกข์เป็นผล หรือทำให้ร้อนใจภายหลัง การกระทำนั้นเป็นกรรมชั่ว ผิด เป็นบาป ไม่ควรทำ

3. การกระทำที่ทำให้กุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมไป การกระทำนั้นเป็นกรรมดี ถูก เป็นบุญ ควรทำ ถ้าทำให้กุศลธรรมเสื่อมไป อกุศลธรรมเจริญขึ้น การกระทำนั้นเป็นกรรมชั่ว ผิด เป็นบาป ไม่ควรทำ

ดังนั้นการทำความดีที่สมบูรณ์แบบ จึงต้องทำให้ครบวงจร คือ ดีทั้งเหตุ ดีทั้งผล และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างได้รับผลดี เช่น ในการปล่อยสัตว์ ปล่อยก็ได้บุญ คือ รู้สึกดีใจขึ้นใจที่ตนได้ทำความดี สัตว์ที่ถูกปล่อยก็ดีใจที่มีชีวิตรอดพ้นจากความตาย พ้นจากการจองจำ

การกระทำบางอย่าง เช่น หลับในเวลาเรียน แม้จะไม่ใช่กรรมชั่ว แต่ก็ เป็นสิ่งที่ไม่สมควร ดังนั้นนอกจากพิจารณาเหตุและผลดังกล่าวแล้ว ก่อนจะทำอะไรลงไป ควรพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. กฎหมาย การทำผิดกฎหมายย่อมไม่สมควร เช่น การ จอดรถในที่ห้ามจอด
2. ศิล การกระทำบางอย่าง เช่น การฆ่าสัตว์โดยมีอาชญาบัตรถูกต้อง แม้จะไม่ผิดกฎหมาย แต่ผิดศีล จึงไม่ควรทำ สำหรับคฤหัสถ์ควรรักษาศีลห้าเป็นอย่างน้อย

3. ฐานะ การกระทำใด ถ้าไม่เหมาะกับเพศ วัย ความรู้ กำลัง ยศ ตระกูล หรือฐานะในสังคมของตน การกระทำนั้นไม่สมควร เช่น เป็นชายแต่แต่งกายเหมือนหญิง มีรายได้ น้อย แต่ชอบใช้ของแพงๆ

4. คำดำหนิ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตินตนเองด้วยสิ่งใด ไม่ควรทำสิ่งนั้น ดังนั้น การกระทำใด ถ้าตนเองดำหนิ หรือ ผู้รู้ (คือรู้จักผิดชอบชั่วดี) ดำหนิ การกระทำนั้นไม่สมควร คำดำหนิของผู้รู้เปรียบเหมือนลายแทงขุมทรัพย์ ผู้นำมาพิจารณาโดยแยกคางจะได้รับประโยชน์ คือ รู้ข้อบกพร่องในตัว แล้วแก้ไขเสีย

5. กาลเวลา การกระทำที่ไม่เหมาะสมกับกาลเวลาแบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

5.1 ควรจะรีบแต่กลับเฉื่อยชา เช่น การปฐมพยาบาลผู้ประสบอุบัติเหตุ หรือป่วยหนัก ต้องทำอย่างรีบด่วน ถ้าช้าอาจเกิดอันตรายถึงชีวิตได้

5.2 ควรจะช้าแต่กลับเร็ว เช่น การรีบกินอาหารโดยไม่เคี้ยวให้ละเอียดทำให้อาหารย่อยยาก

5.3 ผิดเวลา ถ้าพูดไม่ถูกกาลเวลา เช่น การพูดกับคนที่กำลังโกรธมักจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี การทำผิดเวลา เช่น ชื้อควายหน้านา ชื้อผ้าหน้าหนาว ย่อมได้ของแพง เพราะไม่วางแผนไว้ล่วงหน้า

5.4 ผิดลำดับ คือ ควรทำก่อนกลับทำทีหลัง ควรทำทีหลังกลับทำก่อน

6. สถานที่ การกระทำที่ไม่เหมาะสมกับสถานที่มี 2 ลักษณะ คือ

6.1 ขัดกับประเพณีอันดีงาม เช่น การแต่งกายด้วยสีจูดขาดไปในงานศพ คนไทยเราไม่นิยมทำกัน ท่านจึงสอนว่า เข้าเมือง ดาหลิวต้องหลิวตาม

6.2 ขัดกับสภาพแวดล้อม เช่น การสวมเสื้อผ้าสีดำหรือสีที่มีค้ำบในขณะที่อากาศร้อนเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะสีดำจะดูดความร้อนได้ดีทำให้ร่างกายร้อนมาก อนึ่ง การอยู่ในถิ่นที่มีมลพิษมาก ห่างไกลจากที่ทำงาน ไกลจากวัด มีแหล่งอบายมุขมาก เป็นสิ่งที่ไม่ควร เพราะเป็นอันตรายแก่สุขภาพและไม่สะดวกในการประกอบอาชีพและการปฏิบัติธรรม

7. ความพอดี การกระทำที่ไม่พอดี คือ ทำยังไม่ถึงดีหรือทำเลวดี ทำให้ผลที่ออกมาไม่ดี เช่น การหุง ข้าวานจนเลขความพอดี ย่อมได้ข้าวใหม่ ถ้าหุงยังไม่ถึงจุดที่พอดี ก็เลิกหุงเสียก่อน ข้าวก็สุกๆ ดิบๆ

ดังนั้น จะเห็นว่ากรรมดี หรือการทำบุญ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือเกี่ยวข้องกับบุญกิริยาวัตถุ 10 คือ กรรมดีหรือบุญที่เกิดจากการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ การขวนขวายในกิจที่ชอบ การให้ส่วนบุญ การอนุโมทนาส่วนบุญ การฟังธรรม การแสดงธรรม การทำความเห็นให้ตรง และการปฏิบัติตามมงคล 38 ประการ ที่เป็นเหตุแห่งความเจริญ เช่น ไม่คบคนพาล คบบัณฑิต ไม่ประมาท สันโดษ เป็นต้น ดังนั้นกรรมดีจึงเป็นสิ่งที่ควรทำ เพราะนำความสุขมาให้ทั้งในชาตินี้ และชาติหน้า

ส่วนกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่เป็นบาป เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทุจริต 3 ชนิด คือ

1. กายทุจริต ได้แก่การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และ ประพฤติผิดในกาม
2. วจีทุจริต ได้แก่การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพื่อเจ้า

3. มโนทุจริต ได้แก่ การอยากได้ของผู้อื่นในทางที่ไม่ชอบ ปองร้ายเขา มีความเห็นผิด ดั่งนั้นกรรมชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า สามารถนำคนให้ไปสู่คุกตะรางหรือนรกได้

9. ผลของกรรมดีกรรมชั่ว

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (อุพทัมมวิภังคสูตร เล่ม 14 ข้อ 579-597. 2525 : 287-292) พระพุทธเจ้าตรัสถึงผลของกรรมไว้ 7 คู่ ดังนี้

1. ผลการฆ่าสัตว์ คายไปจะเข้าถึงอบาย หากไม่เข้าถึงอบายถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีอายุสั้น ผลการไม่ฆ่าสัตว์ คายไปจะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หากไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีอายุยืน

2. ผลการเบียดเบียนสัตว์ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีโรครุนแรง ผลการไม่เบียดเบียนสัตว์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็มีโรคน้อย

3. ผลการเป็นคนมักโกรธ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีผิวพรรณทราม ผลการเป็นคนไม่มักโกรธ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็มีผิวพรรณงาม

4. ผลการริษยาในลาภสักการะของคนอื่น ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีศักดิ์ต่ำ ผลการไม่มีความริษยาในลาภสักการะของคนอื่น ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็มีศักดิ์สูง

5. ผลการไม่ให้ทาน ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ยากจน ผลการให้ทาน ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็ร่ำรวย

6. ผลของความกระด้างเย่อหยิ่ง ไม่ไหว้คนที่ควรไหว้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลต่ำ ผลของความไม่กระด้างเย่อหยิ่งไหว้คนที่ควรไหว้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลสูง

7. ผลการไม่เข้าไปหาผู้รู้ ไม่สนใจถามเรื่องบาป บุญ ดี ชั่ว ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็โง่งม ผลการเข้าไปหาผู้รู้ สนใจถามเรื่องบาป บุญ ดี ชั่ว ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็มีปัญญาดี

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ทักษิณาวิบังคสูตร เล่ม 14 ข้อ 711. 2525 : 344) พระพุทธเจ้าตรัสถึงผลของการให้ทานว่า

1. ให้ทานในสัตว์เครื่องงานได้ผลร้อยเท่า
2. ให้ทานในปูลุชนผู้ทูลได้ผลพันเท่า
3. ให้ทานในปูลุชนผู้มีศีล ได้ผลแสนเท่า

4. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกามได้ผลแสนโกฏิเท่า
5. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศคาปัตติผลให้แจ้งได้ผล นับประมาณไม่ได้
6. ถ้าให้ทานในพระโศคาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธะ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผลยิ่งไม่อาจนับประมาณได้เลย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (สัปบุริสทานสูตร เล่ม 22 ข้อ 148. 2525 : 155)
 พระพุทธเจ้าตรัสถึงทาน 5 ประการ ไว้ดังนี้

1. ทานที่ให้ด้วยศรัทธา ทำให้ร่ำรวยและมีรูปงาม
2. ทานที่ให้โดยเคารพ ทำให้ร่ำรวยและมีบุตร ภรรยา บริวาร ที่เชื่อฟัง
3. ทานที่ให้โดยกาลอันควร ทำให้ร่ำรวยตั้งแต่ปฐมวัย
4. ทานที่ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ ทำให้ร่ำรวยและพอใจใช้ของดีๆ
5. ทานที่ให้โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ทำให้ร่ำรวยและทรัพย์นั้นปลอดภัยจากไฟ น้ำ หรือการแย่งชิงของผู้อื่น

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ทานสูตร เล่มที่ 23 ข้อ 49. 2525 : 54-57)
 พระพุทธเจ้าตรัสถึงการให้ทาน 7 อย่าง

1. การให้ทานด้วยคิดว่า ตายไปจักได้เสวยผลทานนี้ เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา
2. การให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
3. การให้ทานด้วยคิดว่า บิณฑบาตรูปายาตายเคยให้ เราไม่ควรทำให้เสียประเพณี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นยามา
4. การให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้จะไม่ให้ทานแก่สมณะผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
5. การให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทานเหมือนฤๅษีครั้งก่อน เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี
6. การให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจ สุขใจ เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
7. การให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เมื่อตายแล้วย่อมเกิด ในพรหมโลก (ชั้นสุทธาวาส) ภายหลังย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง (อรรถกถาอธิบายว่า เขาไม่อาจไปเกิดในพรหมโลกด้วยทาน แต่ด้วยจิตอันประดับด้วยทานนั้น เขาทำทานและอริยมรรคให้บังเกิด ย่อมเกิดในพรหมโลกด้วยทาน)

อรรถกถาธรรมบท ภาค 4 กล่าวถึงทาน 4 ประการ คือ

1. ให้ทานด้วยตน ไม่ชักชวนผู้อื่น ย่อมได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ
2. ชักชวนผู้อื่น ไม่ให้ด้วยตน ย่อมได้บริวารสมบัติ ไม่ได้โภคสมบัติ
3. ไม่ให้ด้วยตน ทั้งไม่ชักชวนผู้อื่น ย่อมไม่ได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ
4. ให้ด้วยตน ทั้งชักชวนผู้อื่น ย่อมได้ทั้งโภคสมบัติ และบริวารสมบัติ

อรรถกถา กล่าวว่า ทานที่มีผลมากประกอบด้วยองค์ 3 คือ

1. ผู้รับมีศีลมีคุณธรรม
2. ของที่ให้ ได้มาอย่างสุจริต มีประโยชน์และสมควรแก่ผู้รับ
3. มีเจตนาบริสุทธิ์ มีจิตใจที่ยินดี แจ่มใส เบิกบาน ทั้งก่อนให้ ขณะให้ และเมื่อ

ให้แล้ว

อรรถกถากล่าวว่า ผลของบาป จะมีผลมากหรือน้อย ขึ้นกับประกอบองค์ 3 คือ

1. ถ้าคน สัตว์ หรือสิ่งของที่ล่วงละเมิด มีความดี ประโยชน์ หรือมูลค่ามาก บาปก็มาก ถ้าความดี ประโยชน์หรือมูลค่าน้อย บาปก็น้อย
2. ถ้าความพยายามมากก็บาปมาก ถ้าความพยายามน้อยก็บาปน้อย
3. ถ้าเหตุจงใจคือราคะโทสะโมหะมากก็บาปมาก ถ้าราคะโทสะโมหะน้อยก็บาปน้อย

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสินสมุทร พลจันทร์ (2544 : บทคัดย่อ) วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเชื่อเรื่องบุญบาปในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนโดยส่วนรวม และจำแนกตามเพศ การอบรมเลี้ยงดู และระดับชั้นเรียน ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป อยู่ในระดับเชื่อแต่มีข้อสงสัย นักเรียนเพศชายและเพศหญิง มีความเชื่อเรื่องบุญทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และมีความเชื่อเรื่องบาปในภาพรวมและด้านวิจิตรูจิตรกับด้านมโนทุจริตไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่อยู่ในชั้นต่างกัน มีความเชื่อแตกต่างกัน นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูต่างกัน มีความเชื่อเรื่องบุญในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีความเชื่อสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

และแบบเข้มงวด มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและระดับชั้นเรียนต่อการมีความเชื่อในภาพรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศระดับชั้นเรียน และการอบรมเลี้ยงดู ต่อการมีความเชื่อเรื่องบาปในด้านจิตวิทยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พันธธิ แสนสุข (2544 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางขอนแก่น” ใน 4 ด้าน คือ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการจัดการศึกษา ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการจัดสวัสดิการ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดขอนแก่น จำนวน 318 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ความพึงพอใจของผู้ต้องขัง มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.32 ถึง 0.87 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.94 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t – test (Independent Samples) ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง ส่วนอีก 3 ด้าน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการฝึกวิชาชีพ ด้านการจัดการศึกษา และด้านการจัดสวัสดิการ โดยมีรายชื่อที่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากและมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ระดับความพอใจในการจัดวิชาชีพให้เลือกฝึกตามความสนใจและความถนัด ความพึงพอใจที่ได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน พอใจใจการนิมนต์พระสงฆ์ให้มาแสดงธรรมอบรม และพอใจในการจัดงานวันพบญาติประจำปี

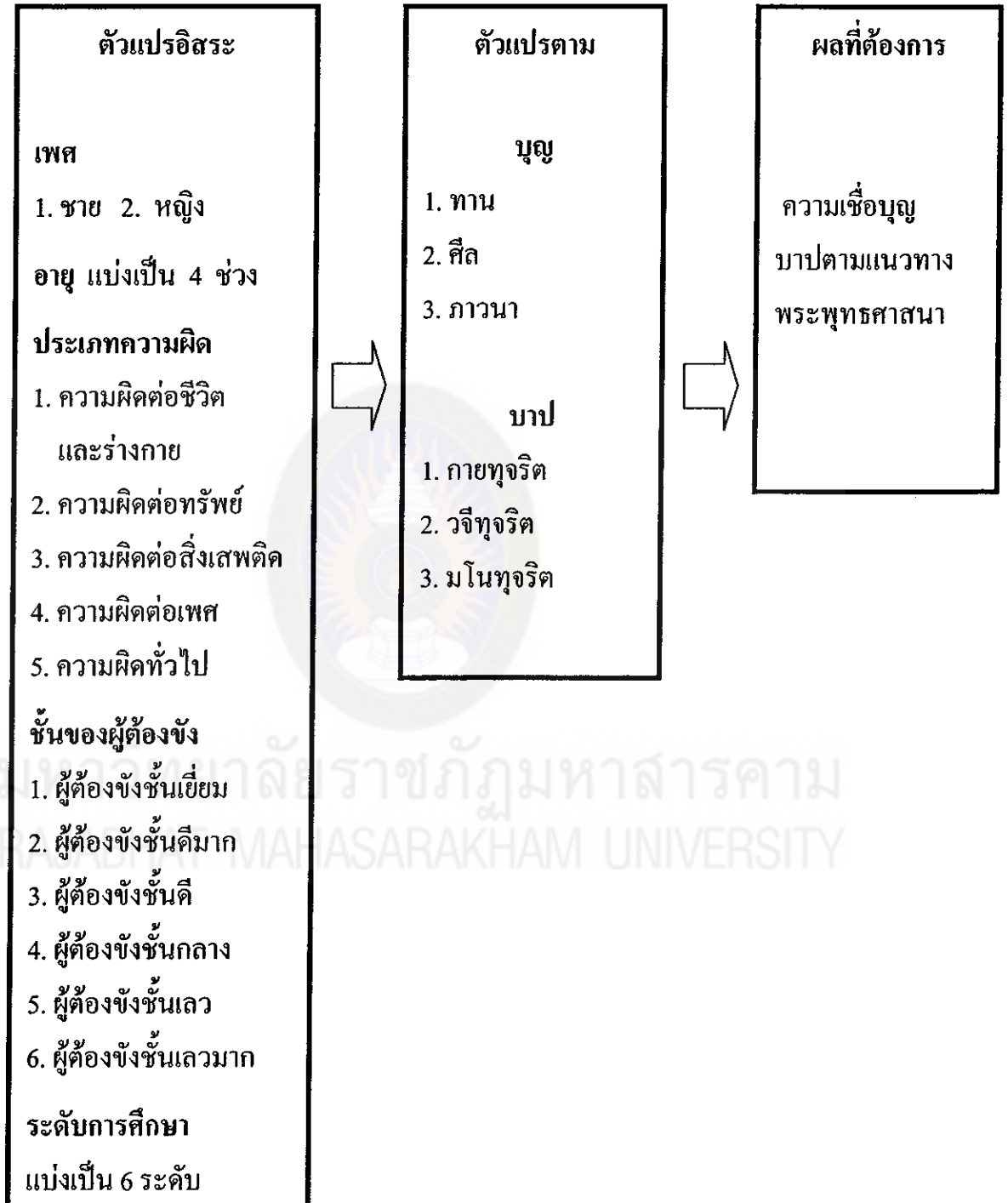
อาทิตย์ โพนทอง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้ต้องขัง ตามแผนงานอบรมฟื้นฟูผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เรือนจำและทัณฑสถานแต่ละแห่งได้ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้ต้องขังในแนวเดียวกันเท่าที่ระเบียบข้อบังคับจะเอื้ออำนวย แต่มีจำนวนครั้ง จำนวนกลุ่มและจำนวนผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกัน ผู้บริหารเรือนจำส่วนกลางและผู้บริหารเรือนจำส่วนภูมิภาค มีความคิดเห็นต่อปัญหาด้านปัญหาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาตามแผนการอบรมแก้ไขและฟื้นฟูพฤติกรรมของผู้ต้องขัง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้บริหารเรือนจำขนาดเล็กและผู้บริหารเรือนจำขนาดใหญ่ มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาตามแผนการอบรมแก้ไขและฟื้นฟูพฤติกรรมของผู้ต้องขัง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านงบประมาณและค่าตอบแทนในการให้การศึกษาสายอาชีพ ด้านปัญหาการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในกิจกรรม

อบรมก่อนปล่อยตัวออกจากเรือนจำ กิจกรรมฝึกทักษะของวิชาชีพ กิจกรรมส่งเสริมการส่งผู้ต้องขังปลูกสวนป่า การทำงานสาธารณะ ความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ ความเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ การให้ความร่วมมือของเจ้าหน้าที่อื่น และโอกาสในการหาความรู้เพิ่มเติมในกิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการฝึกวิชาชีพ พบว่ามีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

พเยาว์ศักดิ์ ธานีรัตน์ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาการนำหลักจิตตภาวนาในพระพุทธศาสนาไปใช้ในการอบรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขัง ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของเรือนจำกลางคลองเปรมและทัณฑสถานหญิงกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า นโยบายกรมราชทัณฑ์แผนใหม่เน้นการฝึกอบรมเพื่อปรุงแต่งแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขังด้วยวิธีการทางศาสนาใช้หลักผสมผสานทั้งการควบคุมและการผ่อนคลายเป็นสอดคล้องไปกับพฤติกรรมของผู้ต้องขังเป็นเป้าประสงค์หลัก เจ้าพนักงานส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการนำโครงการฝึกอบรมจิตตภาวนามาใช้กับผู้ต้องขัง แต่ในทางปฏิบัติเจ้าพนักงานเพศหญิงประสบปัญหา มากกว่าเพศชายแต่ในการฝึกอบรมผู้ต้องขังชายประสบปัญหาต่างๆ มากกว่าเพศหญิงในการกำหนดนโยบายและการบริหาร โครงการฝึกอบรมให้ประสบผลนั้น ผู้มีอำนาจควรเน้นการปฏิบัติตามหลักจิตตภาวนาในพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการฝึกวิชาชีพและอำนวยความสะดวกทุกอย่างเท่าที่ทำได้เพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมาย

ทวีรัตน์ นาคเนียม (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการฝึกสมาธิมีผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ต้องขัง” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังที่ได้รับการฝึกสมาธิยอมรับว่าการฝึกสมาธิเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อตัวเอง ทำให้จิตสงบ อารมณ์โกรธน้อยลง มีเหตุผลมากขึ้นและสนใจในการศึกษาธรรมะมากขึ้น กรมราชทัณฑ์ควรเน้นการอบรมฟื้นฟูจิตใจโดยใช้วิธีการอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม จัดหาสถานที่เหมาะสมในเรือนจำเป็นที่ให้ผู้ต้องขังได้ฝึกสมาธิ และกรมราชทัณฑ์ควรให้การอบรมทางด้านศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรมแก่พนักงานเรือนจำด้วย เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดและเป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นผู้ให้คุณให้โทษผู้ต้องขัง

กรอบความคิด

แผนภูมิที่ 2 แสดงกรอบความคิดของการวิจัย